

2935

FRANCISCI
SANCTI
BROCENSIS,

*In Inclita Salmanticensi Academia Emeriti,
olim Rhetorices, & Primarii Latinae,
Graecae Linguae Doctoris,*

OPERA OMNIA,

UNA CUM EJUSDEM SCRIPTORIS VITA;

AUCTORE

GREGORIO MAIANRIO

Generoso Valentino.

TOMUS PRIMUS,

SEU

OPERA GRAMMATICA.

GENEVAE,

Apud FRATRES DE TOURNES.

MDCCLXVI.

Fondo Santoro

C 431 I

HISPANO HUMANIORUM
LITTERARUM AMICO,
FRATRES DE TOURNES,
BIBLIOPOLÆ.

OBIS justas necnon debitas
nationi tuæ, LECTOR AMICE,
grates rependere pro illius
benevolâ quâ nos amœnissi-
mas Hispaniæ regiones per-
currentes profecuta est voluntate co-
gitantibus, nihil ad gratam pro tanto
beneficio mentem significandam op-
portunius visum est, quàm si facilem
ad obtinenda & perlegenda peroptata
Viri inter omnes quos unquam peperit
Hispania eruditissimi Scripta viam ape-
riremus; quorum, si non omnium, plu-
rium saltem tanta jam datur penuria,

PRÆFATIO.

ut summa hodierna eorum consequen-
dorum difficultas, proximam & omni-
modam futuræ affecutionis impossibilita-
tem minaretur, superstitite, postmodum
sola Celeberrimi FRANCISCI SANCTII
Brocensis Scriptorum memoriâ. Verum
omnia & singula Eximii illius Scriptoris
opera ad unum colligere, hic labor,
hoc opus fuit, & omnes nostras, ut ut
exactissimas investigationes in vanum
omninò cessuras esse vix dubitavamus,
nisi adjutricem & beneficam manum
porrexisset Generosissimus D.D. GRE-
GORIUS MAIANSIUS, Reipublicæ Litterariæ
splendor & ornamentum, ad cujus
per amplam & selectissimam Bibliothecam
velut ad sacram anchoram confu-
gère plurima eruditioris & antiquioris
categoriae Hispanorum Auctorum Scri-
pta. Votum superavit Viri inter litte-
ratissimos meritò annumerandi prompta
nobis auxiliandi voluntas; quippe qui
non minùs Scientias promovendi quàm
primævorum suæ gentis Auctorum no-
men celebrandi desiderio motus, non
solum

PRÆFATIO.

solum typis jam evulgata *Sanctii* Ope-
ra, sed insuper non paucos manuscriptos
codices nobis libenter subministravit,
hanc nostram Editionem Vitâ Auctoris
eâ quâ pollet eruditione elaboratâ lo-
cupletavit, & ut nihil eorum quæ illam
magis ac magis commendabilem facere
possent, desideraretur, suo nomine pu-
blicæ lucis compotem fieri pro suâ in
nos benignitate non renuit.

Hunc igitur quem tibi offerimus li-
brum propitius excipe, *Lector bene-*
vole; qui etiamsi hoc titulo: SANCTII
OPERA OMNIA, insignitus prodeat,
bilem tibi nequaquam moveat, quod
Minervam tibi non suppeditet, quæ vel
sola ad *Sanctii* nomen perennandum
plusquam satis est. Causam si scrute-
ris, ea est; quia Hæc jam antea typis
nostris mandata & publici juris facta;
Scioppii & *Perizonii* notis illustrata,
adæquatæ molis volumen efformat,
quod vel solum, ut jamdudum, ve-
nundabitur, vel quoties ita annueris,
reliquorum operum comes ibit.

Si, ut spes est, tibi gratus & acceptus evaserit noster hic conatus, & librum benignè exceperis, operam dabimus, ut alia tibi quorundam non inferioris notæ Hispanorum Scriptorum, nec etiam, nisi fefellerit opinio, inæquali cum Sanctio calamo in Litterarum palæstra pugnantium Opera, eâ quæ possibilis fuerit curâ collecta & edita oculis subjiciamus. *Vale.*

INDEX TRACTATUUM IN OPERIBUS CONTENTORUM.

Vita Autoris.

Testamentum ejusdem.

Veræ brevèsque Grammatices Latinæ Institutiones.

Responsio ad quædam objecta.

Arte para en breve saber Latin.

De Grammaticæ partibus libellus.

Grammatica Græca.

De Arte dicendi, liber unus.

Artificiosæ Memoræ Ars.

Organum Dialecticum & Rhetoricum.

Topica Ciceronis.

De nonnullis Porphyrii & aliorum Dialecticorum erroribus.

De sacrificiis in cathedræ petitione Prælectio.

Paradoxa.

De Autoribus interpretandis, sive de Exercitatione præcepta.

In Artem Poëticam Horatii Annotationes.

P. Virgilii Maronis Bucolica serio emendata.

In Ibin Ovidii, & in Ternarum Ausonii Galli, Annotationes.

VIII INDEX TRACTATUM.

Auli Persii Flacci, Satyræ sex.
Angeli Politiani Sylvæ.
Pomponii Melæ de situ Orbis libri tres.
Commentaria in Andr. Alciati Emblemata.
Sphæra Mundi ex variis Autoribus concinnata.
Declaracion i uso del Relox Español.
Epistolæ.
Enchiridion del Estoico Philosopho Epicteto.
Sanctii Opera Poetica Latina & Hispanica.
Obras del Excelente Poëta Garci-Lasso de la
Vega.
Obras del Famoso Poëta Juan de Mena.

FRAN-

ELENCHUS
 TRACTATUM
 TOMI PRIMI.

<i>Vita Autoris.</i>	Pag. I
<i>Testamentum ejusdem.</i>	122
<i>Veræ brevësque Grammatices Latinæ Institutiones.</i>	129
<i>Responsio ad quædam objecta.</i>	221
<i>Arte para en breve saber Latin.</i>	227
<i>De Grammaticæ partibus libellus.</i>	237
<i>Grammatica Græca.</i>	263
<i>De Arte dicendi, liber unus.</i>	297
<i>Artificiosæ Memoræ Ars.</i>	369
<i>Organum Dialecticum & Rhetoricum.</i>	379
<i>Topica Ciceronis.</i>	445
<i>De nonnullis Porphyrii & aliorum Dialecticorum erroribus.</i>	455

FRAN-

FRANCISCI
SANCTII
BROCENSIS,

*Salmanticensis Academiae Emeriti, olim
Rhetorices, & Primarii Latinae, Grae-
caeque Linguae Doctoris,*

VITA,
SCRIPTORE
GREGORIO MAIANRIO;
GENEROSO VALENTINO.

EX TREMITAS Regni, aut Provinciae,
apud Hispanos dicitur *Estremadura* pro-
prio, antiquo, & simplici vocabulo, non
composito, quasi diceretur, *Extrema Du-
rii*. Sic olim Segovia dicta fuit caput
Estremaduræ, hoc est, extremitatis, cum quod nunc
vocamus Toleti Regnum, Maurusiis erat subjec-
tum. Postea vero Toleti Regno a Christianis recupera-
to, cum nimium quantum Segovia ab extremo limite
distaret, desit esse Extremitatis caput. Hæc si bene ob-
serventur, facile quivis animadvertet, quam ob caus-
sam in privilegio Ferdinandi IV. anni 1305. apud Alfon-
sum Fernandez in *Annalibus Placentiæ*, cap. 15. Libri I.
Fr. Sanctii Oper. Tom. I. A duæ

duæ distinguantur Extremaduræ; itemque ab Henrico II. & Johanne etiam II. in *Lib. II. Ordinationum Castellæ*, l. 2. tit. 5. de *Notariis Provinciarum*. Jam autem a longo tempore Extremaduræ nomine intelligitur terra illa, quæ a parte orientali confinis est Regni Toleti usque ad limites Portugaliz, quæ est ejus pars occidentalis, ubi sitæ sunt urbes Badajoz, Alcantara, & Coria: a Septentrionis autem parte separant eam a Castella veteri saltus Portarum Pici, & Baños: & a Meridie confinem habet Andalusiam, a qua separatur per celebrem saltum Marianum. Dicam aliter, Extremadura continet omnia Territoria, quæ habent hæ urbes, Badajoz, Coria, Llerena, Merida, Placentia, Trugillo, Gerez de los Cavaleros, & interposita oppida.

II. In hac Provincia situm est oppidum Villæ titulo gaudens, dictum, *Las Brozas*, Commendæ majoris militaris Sodalitii Alcantarensis. Hieronymus Roman de la Higuera, cui propositum fuit antiquis oppidis inauditam celebritatem, & novis ultimam antiquitatem tribuere, cum videret Norbæ situm ignorari, Juliani Petri nomine adversarium finxit, quod nu. 479. sic legitur. *Norba colonia in Lusitania edificata a Norbæ civibus in Italia ex lapidibus erutis in oppido Brocas, nunc Brocas est Norba*. Lapidem, quos supponit inscriptos, nemo vidit antequam Higuera componeret suas fabulas. Omnes videntur ab eodem artifice conficti. Inscriptiones autem illæ alibi post Higuera mortem servatæ, traditæ fuerunt Patri Cattaneo, qui unde eas habuerit, ignoratur. Postea illas edidit doctissimus Ludovicus Antonius Muratorius in *Novo Thesouro Inscriptionum*.

III. Prima legitur, pag. 1064. num. 6. atque ita se habet.

*En las Brocas in agro Alcantaræ.
E schedis P. Cattanei.*

RESP.

RESP. NORBENSIS CVRA ET
IMPENSA AVITÆ MODERATI A
VITÆ SVÆ POSVIT.

Eruditissimus Muratorius hanc notam subjecit. *Sunt heic salebræ, ita ut quid re ipsa sibi velit elogium, ægre intelligas. Aliquid desiderari suspicor*. Desideratur scilicet, Muratorium legisse Julianum Petri, ut animadverteret inscriptionem hanc confictam fuisse ad confirmandum Juliani adversarium. Consuevit Higuera in fictionibus suis de industria errata aliqua intermiscere, quæ ab aliis eruditis facile emendari possent, ut transcribentium incuriæ tribuerentur, cujusmodi est in memorata inscriptione illud, AVITÆ, pro AVITI. Quod vero SVÆ dixit, inscite posuit, Hispano reciproco deceptus, quod in relatione solet esse ambiguum.

IV. Altera inscriptio Brocis attributa legitur in eodem *Thesouro Muratoriano*, pag. 1318. nu. 15. ubi ita legitur.

*In loco Brozas
tribus leucis ab Alcantara in Hispania.
E schedis P. Cattanei.*

CAPITO. AVITI. F. AN. XIII. AVITA. AVITI. F.
AN. X. AVITVS. CAPITONIS. F. AN. XL.
H. S. S. S. V. T. T. L. FVSCA. CAPITONIS. F.
. . . . ITIS SVIS ET VIRO D. S. F. G.

Ab homine puerili & inepto quid speres nisi pueriles ineptias? Notum est, tres priores notas tertii versus significare *Hic sepulti sunt*. Cum autem numero singulari scribi soleat S. T. T. L. hoc est, *Sit tibi terra levis*; per incuriam scripsit auctor V. T. T. L. id est, *Vobis*, & inepte duplicavit T. Posteriore versu interpretum ingenia exercere voluit.

V. Tertia inscriptio est apud eundem Muratorium, pag. 1356. num. 5. ubi sic satis ridicule legitur.

A 2

In

In oppido les (lege, las) Brocas (Brozas) agri
Alcantaræ.

Ex Schedis P. Cattanei.

IVLIÆ LVPERCÆ

MEDIVS FIDIVS

MACER VXORI.

Quid sibi vult illud, MEDIVS FIDIVS? Necessè non est refellere, quæ per se ipsa falsitatem produunt. Ecquis imaginarii Juliani tempore Inscriptiones antiquas allegabat? Ecquis describebat? Ubi conservatæ fuerunt? Quis fuit possessor transcriptarum Inscriptionum?

VI. Si altius rem investigare velimus, reperiemus superioribus inscriptionibus fingendis occasionem dedisse eam, quæ legitur in Gruteri *Thesauro*, pag. 406. quæque fuisse dicitur in agro Granatensi, quæ sic se habet.

FABIÆ BROCCENSIS

DECRETO ORDINIS

ILLVRCONENSIS

FAVIVS. AVITVS. PATER

M. T. R.

Gruterus eam habuit ex Ant. Augustini schedis. Idem Gruterus in *Corrigendis* hanc notationem exhibuit. *Divertunt schedæ Pighii: nam habent versu primo, FABIS L. F. BROCELLÆ. Post quoque, L. FAVIVS AVITVS PATER. H. A. I. R. Celeberrimus Muratorius, pag. 1051. num. 3. referens hanc inscriptionem fuisse apud Pontem de Pinos in Hispania, e schedis Farnesianis, ita eam descripsit.*

FABIÆ L. F. BROCELLÆ

DECRETO ORDINIS

ILLVRCONENSIS

FABIVS AVITVS PATER.

VII. Quid:

VII. Quidquid sit de veritate hujus inscriptionis varie descriptæ ex Ant. Augustini schedis, ex Pighianis, & Farnesianis, e quibus omnibus non paucæ confictæ depromptæ sunt, & de judicio Harduini, qui eam falsam & recentem existimavit in *Notis ad Plinii Lib. III. pag. 138.* ac fortasse ideo Granatensium rerum scriptores eam silentio prætermiserunt; propter affinitatem *Broccillæ*, aut *Broccensæ*, cum Brocis, Brozarum Higuera recordatus fuit, atque inde habuit Aviti notitiam, cujus familiam Brocis propagavit. Tale fuit hominis ingenium, assueti ex una voce multa mendacia confingere.

VIII. Certe oppidum Brozas fictis gloriis non indiget, cum jure optimo gloriari possit propterea quod ibi natus fuerit Franciscus Sanctius Brocensis, qui in fine cap. 7. *Lib. I. suæ Minervæ* ita scripsit. *Nulla pluralia vere dici possunt propria. Nam Athenæ olim fuere multæ athenaides, hoc est, olivæ, vel oliveta, quæ postea in unam urbem coaluerunt. Sic Parisii, multi paesi. Sic Burgi, multi Pyrgi, id est, turres. Sic patria mea Brocæ, quo nomine antiquitus dicebantur mapalia. Unde didicerit Sanctius, mapalia antiquitus dicta fuisse Brozas, mihi est ignotum.*

IX. Quo anno Franciscus Sanctius natus fuerit, hac ratione facile expedietur. In Dedicatione versio-
nis Epieteti, quam scripsit die 20. Julii anno 1600. dixit, se natum esse septuaginta septem annos, intellige completos. Retrorsum igitur computatis ejus annis, natus fuit ante diem 20. Julii anni 1523. Præterea in A. Persii Dedicatione iterum dixit, habere se eandem ætatem: sed cum nesciamus quo tempore illam scripserit, ab ea certum argumentum deduci nequit.

X. Franciscus Sanctius fuit filius Francisci Sanctii & Mariæ Florez Lizaur. *Brocensis* nomine distinguitur ab aliis ejusdem prænominis, nominisque. Ideoque ipse in fine *primi Paradoxi*, anno 1582. ita scrip-

fit. Duo nunc vivimus Salmanticæ litteris humanioribus præfelli, magister uterque, Franciscus uterque, Sanctius uterque, primariæ Cathedræ rector uterque. Integrum itaque meum nomen est, Magister Franciscus Sanctius Brocensis, Rhetorices primariæ Cathedræ Salmanticæ præfectus. Quæ verba Sanctius omisit postea de eodem agens argumento in *Lib. IV. Minervæ*, quam absolvit anno 1585. ediditque anno 1587. licet adhuc viveret: sed fortasse aliam Cathedram obtinebat. Ab utroque Sanctio diverſi fuerunt alii cognomines, quos memoravit Nicolaus Antonius, itemque ille, qui epigrammate celebravit *Summarium rerum mirabilium*, quod edidit Alvarus Gutterius a Toletis, anno 1524.

XI. In humanioribus litteris præceptorem habuit Leonem Castrum, de quo in *Dedicatione Sylvarum Angeli Politiani*, quas primum edidit anno 1554. loquens cum ornatissimo juvene, Johanne Lasso a Castella, ita magnifice scripsit. *Unicum litterarum columnæ præceptor meus Castrus Leo, cujus Musa post Græcas & Latinas litteras feliciter adeptas, non solum Philosophiam percalluit, sed Divinam Theologiam ore personat trilingui.* Verum Leo ille Africanos omnes feritate vicit. Fuit enim audax obreptator, & occultus delator piorum sapientissimorumque virorum; quam ob causam severissime reprehensus fuit in epistola bene longa ad eundem scripta ab eruditissimo Petro Chacone. Antonius Augustinus in epistola ad eruditum nescio quem Aspæ data die 21. Octobris anni 1576. etiam conquestus est de Leone Castrio propterea quod iniquus erat sequentibus Biblia Hebraica; & nominatim meminit Martini Martinii Cantapetrensis, & Ludovici Legionensis eo tempore carcere inclusorum. De Ludovico Legionensi jam dixi in ejus *Vita*. De Martino Martino hoc solum indicabo, ejus libros decem *Hypotyposon Theologicarum* utilissimos esse Theologiæ studiosis; qui libri cum ex delegatione Inquisitorum correcti fuissent, auctoris jussu post ejus

ejus mortem prodierunt iterum Salmanticæ ex officina Ildefonsi a Terranova & Neila, anno 1582. ut constet ex censura fratris Ferdinandi del Castillo huic operi præmissa.

XII. Posteaquam Franciscus Sanctius humanioribus litteris egregiam operam dedit, Latina Græcæque lingua optime institutus, Philosophiæ, & Theologiæ se dedit. Quid generaliter sentiret ipse de sui temporis Philosophis, indicavit in *Commentario Emblematis* 62. Andreæ Alciati. *Significat* (inquit) *præterea vespertilio ineptum Philosophum, qui dum arcana naturæ conatur indagare, nihil offequitur præter meras nugæ: quales multos nostro tempore videmus.* Quid vero senserit de Magistris suis, fortasse æque verum, ac durum est. Cum auditoribus suis colloquens in *Præfatione Scholarum Dialecticarum de Erroribus Porfirii, & aliorum*, ita dixit. *Mhi certe divinitus arbitror contigisse, ut per totum triennium, quo Philosophicis studiis impenditur opera, magistris meis nunquam aliquid assentirer. Videbam eos Græci Latinique sermonis non solum ignaros, sed fugitantes, ita de suppositionibus, ampliationibus, restrictionibus, appellationibus, exponibilibus, accensu, & descensu, contententes, ut garrula & invicta loquacitate nos cogerent, ut unam, & eandem sœminam, meretricem, & virginem esse crederemus: & aliud esse, VIDI PAPAM, aliud, PAPAM VIDI, quæ longe differre docent.*

XIII. Cum autem humaniores litteras Sanctius desperaret, iterum ad eas sese omnino convertit, totamque vitam insumsit in loquendi Artium professione, hoc est, in tradendis linguis Latina, & Græca, & Arte Rhetorica.

XIV. Et licet Theologiæ operam navarit, (quod indicio est voluisse eum coelibem vitam profiteri) tamen posteaquam Juventuti instituendæ se dedit, consilium mutavit. Duxit enim uxorem semel, iterumque, primum Annam Mariam Ruiz de Vargas,

ex qua suscepit Ferdinandum, qui decessit quadrien-
nis: Eleonoram, quæ obiit annicula: & Matthæum,
quem reliquit superstitem. Postea uxorem duxit An-
toniam del Peso Muñiz, ex qua suscepit Josephum
Sanctium, & Antoniam del Peso Muñiz, quæ nupsit
Balthasari de Cespedes, itemque Elisabetham, Petro-
nillam, & Annam del Peso Muñiz, quæ heredes insti-
tuuntur in ejus testamento, quod debeo eruditissimo
viro, Emmanueli Bernardo de Ribera, Sodalitii
Sanctissimæ Trinitatis, Doctori Theologo Salman-
ticensi. Præterea se suscepisse liberos ipse Sanctius
refert in *Paradoxo II.* cujus titulus est. *Latine loqui
corrumpit ipsam Latinitatem*, ubi in *responsione ob-
jectionis quartæ* ita scripsit. *Nemo sanæ mentis tale
consilium probabit, ut ineptæ nutrices doceant, quod
postea sit dedocendum.* Ego certe, qui plurimos li-
beros sustuli, nunquam id sum passus, qui *Quintiliano*
auctore didicerim, non assuescendum puerum sermoni,
qui dediscendus sit. Quid quod optima eodem labore,
aut fortasse facilius edocentur? Multorum filiorum
nomina ipse nobis conservavit in suis scriptis: nam
Veras brevesque Grammatices Latine Institutiones
quas habeo quartæ editionis anni 1566. dicavit Fran-
cisco, & Laurentio, & Mattheo, filiis carissimis.
Harum *Institutionum* editionem repetitam anno 1576.
dedicavit iisdem, & etiam Didaco, Josepho, & Chris-
tophoro, quos posteriores illos susceperat, eandem
dedicationem iterans. Quinam autem ex illis super-
stites essent, cum filiis suis dicavit *Organum Dialec-
ticum, & Rhetoricum*, quod excusum habeo anno
1586. si Matthæum & Josephum excipias, nescio:
nam ipse eorum nomina non declaravit, quod mi-
rum est, neque Francisci, Laurentii, Didaci, &
Christophori, in testamento meminit, ut credere de-
beamus, jam antea obiisse.

XV. In Academia Vallisoletana ob diligenter &
summam omnium censorum approbatione navatam
ope-

operam Artibus Liberalibus, Battallarii insignia sus-
cepit anno MDLI. cujus honoris testimonium cum
Academix Salmanticensi exhibuisset, ejusdem hono-
ris gradum in ea obtinuit, quæ cooptatio *incorpora-
tio* dici solet.

XVI. In Academia Salmanticensi Rhetorices Ca-
thedram (*por partido*, ut ipse ait in testamento, hoc
est, per conventionem) obtinuit anno MDLIV.
& ut magis magisque de studiosa juventute merere-
tur, eodem tempore e Cathedra linguam Græcam
docebat: quæ lingua in ea Academia doceri cœpit
anno MDVIII.

XVII. Postea Sanctius die XVII. Decembris anni
MDLXXIII. possidere cœpit Rhetorices Cathedram,
cujus proprietatem obtinuerat: & ex eo tempore ho-
norario Cathedræ frui cœpit.

XVIII. In Cathedræ petitione Prælectionem pu-
blicam habuit *De Sacrificiis*: cujus Prælectionis ad-
versaria impressa fuerunt anno 1599. ad calcem Persii,
cujus Satyras Ecphrasibus, & Scholiis illustravit.

XIX. Cupiens autem Licentiati, hoc est, Docto-
ris designati, gradum in Artibus Liberalibus obti-
nere, argumentum, uti fieri solet, sortitus, illud
explicavit in sacello Sanctæ Barbaræ; cumque post
habitam recitationem duobus doctoribus medicis, to-
tidemque artistis (sic vocant artium doctores) ad-
versus se disputantibus, ingeniose, & docte satisfac-
cisset, omnium censorum suffragiis approbatus, a me-
dicorum, & artistorum collegio cooptatus fuit die IV.
Januarii anno MDLXXIV. in sacello Sanctæ Æca-
terinæ veteris Ecclesiæ Cathedralis, quod hodie vo-
tur *Sacellum Cantus*. Postea gradum Magistri Libe-
ralium Artium accepit die XXI. Februarii ejusdem
anni MDLXXIV. tumque secundum receptum eo
tempore morem, reprehensus fuit eo reprehensionis
genere, quod nostrates *Vexamen* dicunt, quia repre-
hensi vexantur veris, aut fictis vitiis objectis, volun-
tatis,

tatis, aut mentis, quæ, reprehensi, aut negant, aut minuunt, aut colore aliquo defendunt. Cum Doctoratus insignia suscepit, publice hoc distichon proposuit defendendum,

*Fortuna, & Casus vulgo venerabile Numen,
Esse procul, tantum nomen inane mihi.*

ut ipse refert in Dedicatione *Silvarum* Politiani. Accepit Doctoris insignia in sacello Sanctæ Mariæ Magdalensæ novi templi Cathedralis. Fortasse ab eo tempore in signando uti cœpit oto (hispane dicimus, *mochuelo*) circumscripto hoc lemmate ✠ SINE FORTUNA. Observavit ejus sigillum Emmanuel Bernardus de Ribera sodalitus Sanctissimæ Triados, quem maxime diligo ob eximias virtutes.

XX. In Rhetorices Cathedra emeriti rudem obtinuit Sanctius die XIX. Junii anni MDXCIII.

XXI. Cum autem ipse in eorum numero esse vellet, qui non solum Doctores, Professoresque dicuntur, sed revera sunt; voluisse videtur mature ostendere proclivitatem suam dexteritatemque ad docendas scientias. Prius vero inter condiscipulos eminere sategit. Solenne erat illis temporibus certamina literaria publice celebrare, ut studiosorum animi incitarentur ad benemerendum de censoribus spe obtinendi præmia præ aliis. Extemporalis illa exercitatio fiebat tam in oratione stricta, quam in soluta. Unus ex Poëticis concertatoribus erat Sanctius, quem facile credere possumus melius quam reliquos versificasse. Quoniam autem eo tempore adolescentes erant clarissimarum familiarum, quibus fortasse Censores placere volebant, juvenca optimo poëtæ destinata, sex simul tanquam æque benemeritis (quod incredibile est) adjudicata fuit; inter quos cum postea sortitio facta fuisset diceretur, sive vera, sive simulata, Sanctio obtigit juvenca. Ideoque Johannes Petrejus Toletanus, qui unus ex competitoribus fuerat, quique anno 1552. Toleti

Toleti edidit apud fratres Ferrarienses libros quatuor in laudem Divæ Mariæ Magdalensæ una cum aliis opusculis, misit hoc epigramma ad Franciscum Sanctium.

*Sorte tibi (dicunt) pulcrum venisse juvencam:
Carminis sex quoniam contigit esse pares.
Sortem non certam, certam tamen esse fatebor,
Qua nos expertes desinis ire simul.
Si potuit juste concedi bucula nobis,
Quæ tibi sorte data est, cur tibi tota fuit?
Debueras æquo solari jure labores:
Ni magnum credis vincere sorte pares.*

XXII. Idem Johannes Petrejus videtur habuisse institutorem suum Franciscum Sanctium: ei certe obtulit emendanda opuscula sua Poëtica, mittens hos versiculos.

*Mos erat antiquis exacta ætate colonis,
Munera placatis spicea ferre Deis.
Primitias Cereri frugum, vinique Lyæo,
Gaudebatque oleis glauca Minerva suis.
Tu quoque primitias nostrorum sume laborum,
Reddere quas noster jure tenetur ager.
Primus enim nostris mandasti semina sulcis,
Scindens doctrinæ vomere primus humum.
Expectata seges tennes tibi mittit aristas:
Nam fruges nullas area nostra tenet.
Sunt fateor quædam hic mediocria, sunt mala
plura,
Continet hic noster nam bona nulla liber.
Illa quidem sævo poteris jugulare obelisco,
Sunt etiam minio plura notanda tibi.
Læviget ut missos mitto tua lima libellos,
Et tua quo nostrum spongia radat opus.
Percute, neve stylum dubites vibrare severum:
Hoc etenim quis non pervelit ense mori?*

XXIII. Ado-

XXIII. Adolescentiam egressus, animum adhibere cepit ad scribendum. Primum Francisci Sanctii opus in lucem publicam emissum videtur fuisse hoc. *Declaracion, i uso del Relox Español entretegido en las Armas de la mui antigua, i esclarecida casa de Rojas, con el mesmo Relox agora nuevamente compuesto por Hugo Helt, Frisio, i romanizado por Francisco Sanchez, natural de las Brozas, con algunas addiciones del mesmo. Año de 1549.* In fine libelli sic legitur: *Fue impressa la presente obra en Salamanca por Juan de Junta. Acabóse 27. de Septiembre, año de 1549. in 4.* Auctor hujus opusculi Hugo Helt, Batavus, fuit domesticus quidam Marchionis de Poza ex Rojarum familia oriundi, quod Sanctius adolescens Hispanum dedit, cujus Additiones paucae sunt, & exiles: solum enim explicant nonnullas voces ad Gnomonicam spectantes. Meminit hujus libri princeps Historiae Litterariae Hispanae Nicolaus Antonius in *Francisco Sanctio Brocensi*, & summus vir, Johannes Lucas Cortesius, verus auctor *Bibliothecae Hispanicae Historico-Generalogico-Heraldicae*, quam emitione suam fecit Gerhardus Ernestus de Franckenau, Eques Danicus, pag. 144. cui gratias agere debemus ob tam eruditi operis editionem. In hoc opere Sanctius se dixit *Labrocensem*, non animadvertens Latinam linguam non habere articulos, ideoque in ea non debere exprimi.

XXIV. Ufu invaluerat eo tempore, etiam in maximis & celeberrimis Academiis, ut Angeli Politiani *Sylvæ*, Desiderii Erasmi *Colloquia*, Johannis Ludovici Vivis *Exercitatio Linguae Latinae*, Andreae Alciati *Emblemata*, & alia insignium virorum opera recentia, certe minimè contemnenda, sed cum de Latinitate agitur, nullo modo cum antiquis optimi ævi comparanda, ut veluti Latinae linguae exemplaria publice praelegerentur. Rogatus igitur Sanctius a juventute studiosa, ut alicujus scriptoris opera praelegeret, seculo suo

suo morem gerens, Politianum selegit, ediditque illius *Sylvas* hoc titulo.

Angeli Politiani Sylvæ. Nutricia, Rusticus, Manto, Ambra. Poëma quidem obscurum, sed novis nunc Scholiis illustratum per Franciscum Sanctium Brocensem. Salmantica. Excudebat Andreas à Portonariis M. D. LIII. in 8. Subjungam hic ejus dedicationem ne oblivioni tradatur.

GENEROSO ATQUE ORNATISSIMO JUVENI
D. JOHANNI LASSO A CASTELLA
FRANCISCUS SANCTIUS
S. P. D.

XXV. Pulcre mehercule scripsit Cicero, generose Lasse, cum qui semel verecundiae fines transierit, bene & graviter oportere esse impudentem. Ecce me, quem innumeris beneficiis & amore singulari semper es prosecutus, quibus, etsi Pythiae nactus essem opulentiam, respondere nequirem: pro tot tantisque muneribus, ne scilicet ingratus videar, chartacea munera rependo. Nae tu merito illud imperatorium, quod est apud Martialem, posses mihi objicere.

Do tibi Naumachiam, tu das epigrammata nobis.
Vis puto cum libro, Marce, natare tuo.

Veriora veris equidem dicis: sed illud tu non diffitebere, aliquo tandem pacto testandum esse, ut pro benefactis vel saltem velle gratiam referre videamur. Quare hoc, quidquid est opusculi, tuis auspiciis in lucem prodeat, tibi debeant, qui fructum aliquem ab hoc tam exiguo agello decerpserint; te revereantur, qui Theonino dente tam tenue corpusculum parati erant lancinare. Quanquam hac in parte non erat quod timerem, qui relictis his Musis humanioribus, jam diu animum ad Sacram Theologiam appulissim. Sed si rursus objiciat aliquis, non etiam æquum esse, a sacris ad profanas redire: sciat is, me juventuti Salmantinae

non

non potuisse hoc denegare, quæ communi consensu me, ut aliquid prælegerem, non dico elegit, sed penè obsecravit. Quod cum gravioribus studiis non obset, non solum promisi, sed deinde me facturum polliceor. Cum id igitur constituiissem, versaremque animo, quid potissimum interpretarer, decrevi tandem Politiani Sylvas (quia librorum non suppetebat copia) excudendas tradere. Quas dum evolvo, ut emendatiores è prælo prodirent, tumultuaria opera Scholia quædam, non sine amicorum hortatu, exaravi, ab innumerisque mendis, & disjunctionibus opus situ obsitum expurgavi. Dum hæc molirer, mihi dixit unicum litterarum columen, Præceptor meus Castrius Leo, cujus Musa post Græcas & Latinas litteras feliciter adeptas, non solum Philosophiam percalluit, sed Divinam Theologiam ore personat trilingui: is, inquam, mihi significavit, se aliquando in has Politiani Sylvas Commentaria vidisse. Sed ego propterea (quia illa non apparebant) nolui ab incæpto desistere. Neque desistam, donec illa compareant, meas has nugas pro novis inculcare. Nec si vetus illud opus resurgat, vel illud, vel hoc supercavaneumerit, & inutile. Namque Politianus, ni fallor, omnia, quæcumque novit reconditæ lectionis, huc intulit: & ego pro temporis angustia, illa tantum quæ obscuriora videbantur, annotavi. Utcumque sit, si tibi, dulcissime Johannes, labores meos probatos intellexero, id verò mihi putabo palmarium. Vale, meque, ut facis, ama. Salmanticæ. Hæc Sanctius de cuius Scholiis alibi. Hoc loco solum memorabo, quæ in secunda editione desiderantur.

XXVI. Post Politiani Sylvas. & antè Sanctii Scholia legebatur.

Ad Franciscum Sanctium
Jacobi Boffei exastichon.

Qui bonus obscuris latitabat versibus autor,
Et tenebris totus penè sepultus erat;

Nunc

Nunc facilis grato lectores detinet ore,

Nunc velut exorians Phosphorus igne micat.

Ergo quod legitur, quod amatur, denique quod nunc
Vivit: id acceptum num feret ille tibi?

Quod epigramma in secunda editione omisit Sanctius, fortasse quia in ea illud nemo desiderabit.

XXVII. In argumento *Ambræ*, quæ Homeri Poëmatum perioche est, aliquid etiam legitur in prima editione, pag. 183. quod in secunda Sanctius prætermisit; nam post illa, *Hic est Homerus, cujus opera omnia percurrit Politianus*, hæc continuo subiunxit. Unde ut hæc Sylva exacte posset intelligi, noscenda est poëseos Homericæ contextura: qua nos in præsentia supersedemus, nam ita mihi instat typographus, ut ne respirandi quidem tempus suppetat, tantum abest, ut juxta Horatianum præceptum in nonum annum prematur opus. Quod si novem in menses præfisssem, nihil fortasse relinquerem intactum, ut non dico novem dies, sed ne quidem novem horas opus domi (sic) retinui. Imo minutatim quod scribo, rapiunt typographi, ut ne transcribendi sit tempus. Quare minus iniquus nobis debet esse lector, si nimis concisus, parum diligens, multaque oblitus illi visus fuero: resarturus aliquando, si sensero, hoc opusculum non omnino cunctis displicuisse.

XXVIII. Scholia in *Ambram* sic finivit. Hæc sunt; generose Lasse, quæ pro temporis angustia se mihi obtulerunt. Credo multos dicturos, me multa dissimulasse, quæ non intelligerem, idque fecisse prætextu brevitas: hos tu non inter doctos, sed Zoilis potius annumerabis; nam si hoc meum esset consilium, nunquam illa quæ non sum affecutus, maximo cum pudore fassus essem; sed cum reliquis dissimulassem. Sed fortasse & in his, & in reliquis, si sensero hæc bonis placuisse, aliquando rursus vel invidis ora occludemus.

XXIX. In

XXIX. In Præfatione *Artis Poëticæ*, sive libelli de *Auctoribus interpretandis*, sive de *Exercitatione*, de se ipso hæc dixit. *Aliquas Horatianas Odas excutiamus ex libro tertio, quem hoc anno M. D. LVI. meis auditoribus explicavi: ubi sæpe supinam interpretum negligentiam sum admiratus. Unde discimus eo anno in quo se exercuit.*

XXX. Eodem anno MDLVI. amplissimus Doctorum, ac Magistrorum Salmanticensium Ordo Sanctio commisit, ut juventutem in Rhetoricis institueret, ideoque edidit ipsomet anno *Artem dicendi*, de qua alio loco tractabitur.

XXXI. Verum in nullo scribendi genere æque Sanctius manifestavit suam peritiam, & docendi dexteritatem, atque in Institutionibus Grammaticis, quas in omni vita laborare, & elaborare; polire, & perpolire, atque ad summam perfectionem perducere studuit. Itaque cum jam se superiorem aliis reputaret, memor in omni contentionum genere nunquam animum remitti debere; sed constanter semper intendi, ut major fiat progressus, edidit sequentem librum.

Amat Victoria curam.

Francisci Sanctii Brocensis, in inclyta Salmanticensi Academia Rhetorices Græcæque linguæ Professoris, Veræ brevesque Grammatices Latinæ Institutiones.

Ad illustrissimum Castellæ Halmyrantum.

Apud hæredes Seb. Gryphii. Lugduni. 1562. in 8.

XXXII. Titulo suarum *Institutionum* præmisit Sanctius hoc hemistichium, desumptum ex docti Catulli nuptiali carmine: *Amat Victoria curam.* Quod ne arroganter dictum existimetur, puto illum alluisse ad victoriam, quam de Barbarorum innumerabili exercitu consecutus fuit Grammaticorum Hispanorum summus dux Ælius Antonius Nebrissensis, de quo ipse Sanctius in Præfatione harum Institutionum ita censuit.

censuit. *Multum debet Hispania Antonio Nebrissensi, ille morientes litteras apud nos suscitavit: ille barbariem feliciter ex nostris terminis expellere tentavit. Sed ille idem,*

*Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum,
Detereret sibi multa: recideret omne quod ultra
Perfectum traheretur.*

Nos verò ipsius, & aliorum adjuti laboribus, plura, idque facilius, consequi possumus.

XXXIII. Supremi Castellæ Senatus jussu Censor fuit harum Institutionum Alexius Venegas, vir egregius, qui licet stili elegancia, multis concessit; doctrinæ tamen varietate, & soliditate, summe commendandus est. Ille igitur ita censuit. *Dico, illam (hoc est, Artem Grammaticam) esse brevem, & compendiarium: & licet in multis rebus recedat à communi Grammaticorum Hispanorum opinione; in Annotationibus, quas ipse Auctor scripsit in Artem suam, propositum suum confirmavit rationibus & auctoritatibus excellentium Grammaticorum antiquorum, & recentium: uti sunt Priscianus, & Thomas Linacer, & Cæsar Scaliger, & alii multi hujus classis. Prisciani nominatim meminit, quia ex antiquis Grammaticis nemo superest nobis æque copiosus: Thomam Linacrum nominavit, quia de Ellipsi latius, quam cæteri tractavit: Julium Cæsarem Scaligerum, ob ingeniosissimum librum de causis linguæ Latinæ. Alii sunt Antonius Nebrissensis, Johannes Despaute-rius, Augustinus Dathus, alique plures. Dicavit Institutiones suas Luisio Henriquez Cabrera Castellæ Halmiranto, sive, summo Præfecto maritimo, & Dedicatio constat septem elegantibus distichis.*

XXXIV. Gonsalus Carthagera laudavit auctorem epigrammate, in quo eum cum Hercule comparavit. Atque huc alluisse videtur ipse Sanctius in epistola

ad suos auditores præmissa *Scholis Dialecticis de Porphyrii, aliorumque in Dialectica Erroribus*, ubi ita scripsit, *sed hoc me consolor, quod a paucis, qui optimè sentiunt, inter illos annumeror, qui Cerberum ab inferis conantur extrahere.* Quod iudicium postea confirmavit Anonymus, qui Casparis Scioppij *Grammaticam Philosophicam* Amstelædami edidit anno 1659. his verbis. *Primus enim ille (Franciscus Sanctius) sincero gravissimoque iudicio exercuit Grammaticos, quorum in doctrinis purgandis tanquam in sordidissimo Augiæ stabulo alter Hispaniæ suæ Hercules immensam operam molestiamque devoravit.*

XXXV. Alter ex laudatoribus harum Institutionum fuit Hieronymus Campanus, Valentinus, Fontinienſis, quem celebravit Caspar Escolanus, *Lib. IX. Historiæ Valentianæ, cap. 37.*

XXXVI. Denique laudavit has *Institutiones* Christophorus Diaz de Herrera decretorum Licentiatus, qui in epistola ad Auctorem innuere videtur, hoc eximium opusculum aliquibus Grammaticis displicuisse novitatis causa, cum in eo vetera doceantur, sed ipsis ignota.

XXXVII. Sed ne aliorum præiudiciis utamur, ego ita cenſeo. Declinationum paradigmata nimis brevia sunt. Existimo utilius fore multo plura proponere secundum varias nominum terminationes, quam usui relinquere tam varios declinationum modos, qui ad certam analogiam redigi possunt. Sic enim minus temporis consumeretur, certiusque declinandi usus infingeretur puerorum animis.

XXXVIII. In verborum conjugatione tria tempora tantum disposuit secutus Petrum Ramum, ut ipse ait, *cap. 7. Minervæ. Minervæ, inquam, sive libelli de Latine lingue causis & elegantia, quam his Institutionibus subiecit, quamque exiguam Minervam dicere possumus ad distinctionem alterius, quam postea edidit. Equidem si rectè philosophari volumus,*

tem-

tempus solum est unicum, præsens scilicet: sed cum considerari possit ut præsens, & futurum, non male triplici modo distinguitur. Et cum horum temporum respectus sint varii, & maxime in lingua Hispana, acutis ingeniis concedendum est, ut quantum fieri possit, accurate distinguantur, quod aliquando conabor, si Deus mihi otium fecerit ad ordinanda adversaria *Grammaticæ Hispanæ.*

XXXIX. Verborum Præterita, & Supina versibus docuit: sed quia nonnunquam versus claudicant, ideo in *Minervæ cap. II.* ita scripsit: *Præterita & Supina non carmine, sed in modum carminis pueris ediscenda proposui: rithmus enim facilius memoriæ infigitur, & carmen Præterita non recipiunt, nisi difficulter.*

XL. Cæteroquin hæ *Institutiones* breves sunt, atque perspicuæ, teneræ ætati accommodatæ, & *Minerva* etiam.

XLI. Hæ *Institutiones* excusæ fuerunt Lugduni expensis Francisci Sanctii Brocensis. Illas finivit egregio illo Ciceronis testimonio ex *Libro II. de Naturæ Deor. cap. 2. Opinionum commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat: volens significare se rerum naturam sequi, alios Grammaticos arbitrio suo opinatos fuisse.*

XLII. Harum *Institutionum* editionem duæ aliæ consecutæ sunt, quæ in manus meas non venerunt. An Sanctius in secunda & tertia primum exemplum secutus fuerit, an vero aliquid mutaverit, detraxerit, aut addiderit, nescio.

XLIII. Cum ipse semper intentus fuerit suorum operum perfectioni, alias *Institutiones* elaboravit, quas hoc titulo insignivit.

XLIV. Francisci Sanctii Brocensis in inclita *Salmanticensi Academia Rhetorices Græcæque lingue Professoris, veræ, brevæque Grammatices Latine Institutiones. Quarta editio. Opinionum commenta delet dies,*

naturæ judicia confirmat. Salmanticæ. Excudebat Mathias Gastius, anno 1566. in 8.

XLV. Quantum studium impenderet suorum filiorum institutioni, ostendit hæc ejus dedicatio filiis suis.

Franciscus Sanctius Brocensis
Francisco, & Laurentio, & Matthæo,
Filiis carissimis, s. D. P.

Paternus amor, filii carissimi, me gravioribus Philosophiæ, atque Theologiæ studiis præpeditum quasi repuerescentem ad hæc Grammatices rudimenta exponenda discedere coëgit. Dum enim metuo ne vobis idem quod mihi, contingat, qui non solum in Grammatica, sed & in Rhetorica, & Dialectica semper didici dedocenda, vel famæ periculum, dummodo vobis prosim, subire non dubitavi. Vobis in posterum debebunt, qui hoc idem incepturi, viam invenient expeditam, & perpurgatam, quæ antea sentibus, lamis, & crepidinibus abundabat. Nec verò hoc aliquis interpretetur malignè, quod videar antiquorum Grammaticorum labores improbare. Imo vero ego illorum conatibus faveo, & illos venia dignos puto, quia veritatem in profundo (ut ille dicebat) demersam puteo posteris, nisi injuria temporis illis obstitisset, ostendere conabantur. Non desore scio multos obnixè obstinatos, & pertinaces, quibus vigilias nostras frustra probare conabimur: sed eodem pacto fuere olim multi, qui, ne antiquum desererent, inventis frugibus glande nihilominus vescerentur. Talibus ego & vos etiam, si solem (ut ait Lactantius) in manibus gestemus, neutiquam persuadebimus, qui semel atque iterum dejecti malunt jugulari, quàm conciliari: & tuentur errores eos, quos illi qui commiserunt, si viverent, emendarent. Si tamen erunt aliqui, qui hæc altius velint perpendere, & oculatius dijudicare, illos ad nostram Minervam deducetis; quem librum de Causis lin-

guæ

guæ Latinæ inscripsimus: ubi eorum, quæ hic præcipiuntur, ratio redditur: & omnia testimoniis Auctorum elucidantur. Valete. Salmanticæ. Calendis Octob. 1566.

XLVI. Hæc Sanctius, qui Declinationes nominum, & conjugationes verborum non nihil a præcedentibus variavit. Generum regulas etiam, & nominum quoque declinationum.

XLVII. In hac editione omisit Minervam exiguum, ad quam sæpe remisit lectores suos. Adjunxit vero doctas, & acutas Annotationes. Caussam eas adjiciendi ipse declaravit in præfatione ad lectorem, quæ sic habet. Verissimum est Homericum illud: arduum esse ac difficile unum contra multos pugnare: tutissimum igitur consilium fuerit multitudini cedere. Quare cum omnes clamitent, me has Institutiones breviori gyro, quàm par fuerat, circumscripsisse, coactus sum breves quasdam elucidationes addere, prolixiores in Minervam nostram rejeclurus (loquitur hic de Minerva longiori) ægre fero me obscurum appellari, cum verè sciam, neminem adhuc, nec verius, nec dilucidius scripsisse: sed obsequendum fuit quibusdam. Vale.

Obscuritas ei male imputabatur. Brevitas fortasse nimia fuit.

XLVIII. Obrectatorem videtur habuisse Lusitanum quendam. Nam in Annotationibus in genus nomen, ita scripsit. Denique id sentit Quintilianus, etiamsi quidam nebulo obganniat, qui cum meras nugas Regi Lusitanorum inculcarit, dente rodere lupino secure bonos auctores se posse putet: quem nominare non audeo, ne meis scriptis aliquando fiat illustris. Eundem paullo post bis nominat nebulonem. Quis ille fuerit, nescio. Oportet eum scripsisse post editas priores Institutiones anno 1562. & ante has posteriores 1566.

XLIX. De regulis Præteritorum & Supinorum, idem fere quod in superioribus Institutionibus confellus

fessus est, *Præterita*, inquit, & *Supina verborum non carmine, sed in modum carminis pueris ediscenda proposui*, nam hæc materia difficulter versu clauditur; sed rithmus facilius memoriæ insiguitur. Sæpè tamen potius carmine, quam rithmo suas regulas concepit.

L. In *Annotationibus in quantitatem* hæc candide testatus est: *Nos regulas generalissimas hic tradimus, & præterea de ultimis diligenter egimus, de reliquis primis & mediis supervacaneum duximus tradere præcepta, quoniam immensi operis negotium est, & propè infiniti. Cujus pusillam partem attigit Nebrissensis: plura congeffit Despauterius, multo plura Mycillus: librum enim satis amplum de hac re composuit, in quo etiam multa desidero: denique post has præcipuas, & utilissimas regulas, ad poëtas pueri mittendi sunt, unde veræ sunt syllabarum petendæ quantitates.*

LI. In fine harum *Institutionum* longiuscule egit de *Ellipsi*. Cujus ignoratio (inquit in *Præfatiuncula*) multos *Grammaticos transversos* egit, ut in *vera Latini sermonis interpretatione hallucinarentur*. Hunc verò tractatum ita conclusit. *Hæc de Ellipsi, quæ brevis commentarii vice in constructionem esse possunt. Qui plura volet, Linacrum adeat, à quo & nos multa accepimus: cui tamen non accedimus, quod plures figuras Constructionis confixerit. Eundem Linacrum in Minerva exigua, cap. 2. tanquam diligentissimum laudavit in eodem argumento.*

LII. In *Inventario Bibliothecæ Cl. viri Laurentii Ramirez de Prado, fol. 43. pag. 2.* ubi agitur de *libris additis IV. classi*, legitur: *Franciscus Sanctius Brocensis de Constructione Orationis*, qui libellus, aut pars est harum *Institutionum*, in quibus tractatur *De Constructione Partium Orationis*, aut separatim excusus fuit.

LIII. Maximè eo tempore celebrabantur *Andræ Alciati Emblemata* majore ex parte ex auctoribus Græ-

Græcis desumpta. Statuit igitur Sanctius ea *Commentariis* illustrare, ediditque hoc titulo.

LIV. *Francisci Sanctii Brocensis in inclyta Salamanticensi Academia Rhetoricæ, Græcæque linguæ professoris Comment. in Andr. Alciati Emblemata*, nunc denuo multis in locis accurate recognita, & quamplurimis figuris illustrata. Cum indice copiosissimo. Lugduni apud Guliel. Rovillium M. D. LXXIII. cum privilegio Regis. in 8.

LV. Franciscus Sanctius misit hos *Commentarios* Gulielmo Rovillio, typographo celeberrimo, ut eos, si viris doctis arriderent, prelo submitteret; simulque ei dedit facultatem illos dedicandi. Aliquot annis fuerunt apud Rovillium, qui cum animadvertisset, *Commentarios* illos probari Doctores Lugdunensibus, atque adeo aliis quampluribus, eos in lucem publicam edidit supra memorato anno 1573. dedicavitque Martino ab Azpilcueta Navarro, Doctorum Doctori, viro tunc famigeratissimo. Titulus operis promittit *Commentarios*, & re vera sunt, eosque ipse Auctor non immerito vocavit *Explanationes*, in *Emblemate IV.* nam optime ea declaravit indicatis eruditionis fontibus, Græcis testimoniis in Latinum translatis. Aliqua *Emblemata*, ut tertium, & trigessimum nonum, emendavit. Ipsemet indicavit initio *Commentariorum* suorum, quid in illis præstare voluerit. *Mihi* (inquit) *unus præcipue scopus fuit propositus: ut unde sumum sit unumquodque Emblemata, indicarem: id enim ad explicationem cujuslibet rei, magni esse arbitror momenti. Nonnunquam diffunditur in Historiarum enarratione. Hanc causam ipse attulit in Commentario Emblematis CLVII. Quoniam* (inquit) *crebro sollicitatus sum a quibusdam, ne in meis Scholis concisas, & truncas, vel fabulas, vel historias narrarem. Adde hoc fecisse in gratiam eorum, qui librorum supellectile non ita sunt instructi, ut ipse ait in Commentario Emblematis XIII. Solet ille*

antiquorum testimonia allegare, plerumque ad verbum, nonnunquam vero ea excerpando. Laurentius Ramirez de Prado in *Pentacontarcho*, cap. 35. allegavit Francisci Sanctii Brocensis secundas *Notas* ad Alciati *Emblema XCV.* quas ad oram autographi scriptas habere se dixit. Alciati *Emblemata* cum Sanctii *Commentariis* recusa fuerunt Patavii.

LVI. Propositum erat scriptori nostro Artes loquendi docte, dilucide, & breviter docere. Edidit itaque Francisci Sanctii Brocensis in inclyta Salmanticensi Academia Rhetorices Professoris de *Arte Dicendi* liber unus denuo auctus & emendatus. Cui accessit in *Artem Poeticam* Horatii per eundem Paraphrasis & *Brevis Dilucidatio*. Salmanticæ excudebat Petrus Lassus 1573. in-8.

LVII. Ex censura quam die 19. Decembris anni 1568. dedit Licentiatius Franciscus de Zuñiga ex delegatione Thomæ de Vargas Provisoris Generalis illustrissimi Petri Gonzalez de Mendoza, Episcopi Salmanticensis, constat, hunc libellum sæpè excusum fuisse ab anno 1558. quo tempore Sanctius erat Licentiatius, sive Doctor designatus. Intellige annum 1558. jam elapsum: eum enim Salmanticæ excusit Mathias Gastius anno 1569. cui jam tum accesserat Francisci Sanctii in *Artem Poeticam* Horatii Paraphrasis, & brevis *Elucidatio*, quibus carebat editio prima anni 1556. cujus fit mentio in *Inventario Bibliothecæ* Cl. viri Laurentii Ramirez de Prado.

LVIII. Dedicavit auctor hunc librum amplissimo Doctorum ac Magistrorum Ordini Salmanticensi, quibus agens gratias ita scripsit. *Ago igitur vobis immortales gratias, virtutum omnium Antistites, quod me in patrocinium vestrum suscepistis, & ut Salmanti-
nam juventutem in Rhetoricis instituerem, ex qua me-
diocritate in tantum gradum posuistis. Quod mihi in-
iunctum munus ut expeditius obire possem, Artem sive
Methodum quandam non composui, sed ex antiquis
pro-*

probatissimisque Græcis & Latinis auctoribus concinnavi, quam vester, & ad vestros; cui potius, quam vobis dicarem, inveni neminem.

LIX. Quid ille præstiterit in hoc opere, ejusdem verbis exponam. In Præfatione ad Rhetorices studiosos, posteaquam indicavit quid fecerit Zeuxis picturus Helenam, ita scripsit. Ego autem cum aliquid Helena formosius depingere instituissem, optimos quosque dicendi magistros proposui sequendos, ad quorum exemplar penicillum meum moderarer. Sed quia quisque suam viam institit, ex Cicerone, Quintiliano, Hermogene, & Aristotele quandam, relictis opinionibus, decerpsti methodum, quæ merito Dicendi Ars posset appellari. Hujusmodi enim aliquam, cum multas evolverim, mihi videre non contigit hætenus. Multis quid sentiret, aperuit Quintilianus. Cicero hanc rem varie tractavit, nec paucioribus. In Partitionibus succinctus magis, quam ut addiscentibus sit aptus. Cornificii, quæ ad Herennium exstat, omnium, quas legerim, accedit ad *Artem* proximè. Sed sunt in illa multa vel mutanda, vel omnino tollenda. Quare aliam viam aggrediendam putavi, ut sine temporis jactura, quo nihil pretiosius, auditores meos instituerem. Et ut rectius instituti mei constet ratio, illud omnes velim admonitos, me non compendium (quid enim pejus, cum id fiat maximo auditorum dispendio?) sed *Artem* scribere, qua quivis possit & in Poëtarum & Oratorum scriptis non sine laude divagari: & quæ ab aliis de Rhetorica sunt præcepta, non ignorare. Non tamen hic minutula quædam sumus complexi, quæ Progymnasmata dicuntur, hæc enim pulcre traduntur ab Aphthonio, in quo dilucidando aliquam superioribus diebus opellam navavimus. Illud tamen affirmo: qui diligenter nostram *Artem* evolverit, eum de quavis re proposita dicturum, nedum de Progymnasmatis. Non tamen perfectum polliceor Oratorem. Id namque non solis & nudis præceptis

ceptis constat; sed varia lectione, maxima exercitatione, egregiaque natura. Medio quodam ordine, ex antiquis Græcis Latinisque Rhetoribus præcipua quæque colligentes, inque suum ordinem collocantes. Agimus enim primo de Inventione, natura ita postulante: prius enim inveniendæ sunt res, quam collocandæ, aut ornandæ. Deinde de Dispositione, sive Judicio, ubi etiam de Memoria, quæ maximè dispositione juvatur. Quod vero nostri fuit laboris & diligentiae, singulis præceptis selecta ex præbatissimis auctoribus exempla subjunximus. Quod autem ad Elocutionem attinet, Audomari Talæi ordo adeo ipsi naturæ rerum consentit, ut si alium quærere conarer, pejorem invenissem. Reperto enim quod est optimum (inquit Fabius) qui quærit aliud, pejus invenit. Illius igitur ordinem in omnibus ferè sum secutus, paucis vel mutatis, vel omnino sublatis.

LX. Nullius addictus jurare in verba magistri, ut Flaccus inquit. Scio mihi cum Talæi sectatoribus fore paratas lites, quod ille solam Elocutionem Oratoris esse propriam putat. Inventionem, & Dispositionem solius Dialectici. Quibus ego in præsentia respondeo, me in hoc libello antiquorum præcepta in ordinem collegisse, & ex illorum pratis meum hoc servitum complicasse, alibi fortasse quid de hac re sentiam, disputaturum. Huc usque Sanctius sapienter, & eleganter.

LXI. Videtur Brocensis non legisse (fortasse ob raritatem) Artis Rhetoricæ compendiosam coaptationem ex Aristotele, Cicerone, & Quintiliano, Antonio Nebrissenfi Concinatore, quæ ex officina Arnaldi Guillelmi in lucem prodiit VI. cal. Martii anno a Natali Christi M. D. XV. quadruplicata charta, ubi maximus ille vir egregie præstitit quod sibi proposuit.

LXII. Ait Sanctius, se non scribere Compendium, sed Artem; sed negari non potest hanc Artem esse Compendiariam.

LXIII.

LXIII. Quod Progymnasmata in ea comprehendere noluerit, minimè reprehendendum est; nam formulæ illæ scribendi assuescunt pueros scholastico scribendi dicendique generi. Utilius puto exercere eos in Personarum characteribus, consideratis earum circumstantiis, in rerum descriptionibus, in epistolis, narrationibus, oratiunculis, historiis, & similibus exercitamentis, quæ simplicia sunt, & hominum sermoni, & communicationi magis deserviunt.

LXIV. Refert Sanctius, se in dilucidando Aphthonio aliquam opellam navasse, quam opinor eum non mandasse litteris.

LXV. Bonum factum quod in Arte Rhetorica egerit de Inventione, Dispositione, & Elocutione, ne quid Arti præstantissimæ desit: nam Inventio, & Dispositio Dialectica a Rhetorica differunt. Sed non ideo necesse erat tacite reprehendere Petrum Johannem Nunnessium litteratissimæ scholæ Valentiniæ ingenio, & eruditione principem, qui anno M. D. LII. Valentiniæ ediderat per Johannem Mey Flandrum Institutiones Oratorias collectas methodicè ex Institutionibus prioribus Audomari Talæi, ex quibus ipse Sanctius desumpsit fere omnia exempla Elocutionis. Et animadvertere debuit vir doctissimus, Nunnessii consilium fuisse pueros in Elocutione solum instituere. Nam Rhetoricam late sumtam, ita ut cum Oratoria confundatur, non ignorabat vir præstantissimus, plures partes habere, ut optimè postea ostendit in Institutionibus Rhetoricis, quas concinnavit secutus Hermogenem.

LXVI. Exempla solet Sanctius incipere, & non finire tanquam lectoribus nota, quod facere non debuit pueros instituens.

LXVII. In hujus Artis laudem epigrammata scripserunt, Ferdinandus Sanctius Brocensis, frater Auctoris, Johannes Dominicus Florentius Romanus, & Caspar Riberus Vimariensis Sanctii discipulus.

LXVIII.

LXVIII. Arti dicendi accessit in supra memorata editione, in *Artem Poëticam Horatii Paraphrasis*, & *brevis Dilucidatio*, lectu dignissima.

LXIX. In fine excusa sunt tria carmina elegantissima: videlicet in obitum Dominæ Johannæ Castellæ, Aragoniæ, Legionisque Reginæ Epitaphium, Caroli Principis Apotheosis, qui Jovem scorpione gestante ad superos migravit, & in obitum Dominæ Isabellæ Hispaniarum Reginæ.

LXX. Non ita linguæ Latinæ docendæ, & ornandæ dabat operam Sanctius, ut Hispanam negligeret. Effecit igitur, ut Hispana juvenus legeret, intelligeret, & magnificeret duos eximios Poëtas Garciam Lassum, & Johannem Menam, quorum ille fuit Hispanorum Poëtarum Theocritus; hic, Ennius. Edidit igitur:

Obras del excelente Poeta Garci-Lasso de la Vega con Anotaciones, i Emiendas del Maestro Francisco Sanchez, Cathedratico de Rhetorica en Salamanca. Con privilegio. En Salamanca por Pedro Lasso 1577. in 12.

LXXI. Dedicavit Sanctius hoc opus Cl. viro Didaco Lopez de Zuñiga & Sotomayor.

Eodem Sanctio vivente repetita fuit editio hujus Poëtæ, ibidem apud Lucam de Junta, anno 1581. in 12. & memoratus Junta dicavit eam Ascanio Columnæ, Abbati Sanctæ Sophiæ; & post ejus obitum Madridii anno 1612. apud Johannem de la Cuesta. in 12.

LXXII. Ait Sanctius in *Annotatione* 219. se in Garciæ Lassi carminibus emendasse plusquam ducentos errores præter orthographicos: quæ diligentia, ut ipse refert in Præfatione, partim ejusdem fuit, partim nonnullorum amicorum ejus, & partim debetur aliis exemplaribus, quæ ipse nancisci curavit, & maximè unum, quod vocat antiquissimum manu exaratum, quod debuit Thomæ de Vega Philippi

secundi

secundi domestico, quod etiam deservit aliquibus versibus supplendis. Præterea adjunxit nonnulla Poëmata Garciæ Lassi antea inedita.

LXXIII. Præcipuus scopus *Annotationum* est imitationes indicare: in quibus ostendit Sanctius, quàm versatus esset in lectione Poëtarum, tum Latinorum, tum Italorum, & ope observationis imitationum restituit plurima loca. Merito igitur Cl. vir Thomas Tamayo de Vargas in eruditis *Notis* ad Garciam Lassum, fol. 62. pag. 1. dixit, *Sanctio debere Garciam Lassum suam maximam illustrationem*, cui simile est quod dixit fol. 72. pag. 2. adjungens, Ferdinandum Herreram in suis *Adnotationibus* ad ejusdem Poëtæ opera debuisse facere Sanctii mentionem, cum sæpè repetat, quæ ille antea observaverat.

LXXIV. Cum primùm hæ Sanctii *Adnotationes* prodierunt in lucem, quidam nebulo Covos sonetum scripsit in Sanctium, quia Garciæ Lassi imitationes detexit, cui ipse falsè respondit alio poemate ejusdem generis. Utriusque carmina describam, ut intelligi possit Lupus Felix a Vega Carpio, Sanctium laudans, & defendens.

SONETUM

In Annotationes Magistri Sanctii, quod cum primùm illæ impressæ fuerunt inventum fuit in ædibus cujusdam equitis Salmanticensis.

*Descubierto se ha un hurto de gran fama
Del ladron Garci-Lasso, que han cogido
Con tres doseles de la Reina Dido,
I con seis almohadas de la cama.*

*El telar de Penelope, i la trama
De las Parcas, i el Arco de Cupido,*

Tres

Tres barriles del agua del Olvido,
I un prendedero de oro de su dama.

Provòsele que avia salteado
Siete años en Arcadia, i dado un tiento
En tiendas de Poëtas Florentines.

Es lastima de ver al desdichado
Con los pies en cadena de Comento
Renegar de Rhetoricos malsines.

R E S P O N S U M.

Magistri Sanctii in tergo ejusdem chartæ. Indicatur
nomen adversarii cum aliquibus ejusdem circumstantiis.

Descubrense Poëtas, cuya fama
Podrà tocar las ondas del olvido,
Que por henchir el verso mal medido,
Lo embuten de almohadas de la cama.

I buscan consonantes de la trama
De Parcas, tela, i arco de Cupido,
Sin sentir en sus versos mas sentido,
Que siente el prendedero de su dama.

I quieren dar juicio, mal pecado,
Que tal de Garci-Lasso es el Comento,
Ladrando a bulto como los malsines.

Es lastima de ver tan mal ganado,
De largos dientes, corto entendimiento,
Mas falsos, que corcovos de rocines.

LXXV. Ad hæc alludens Lupus Felix a Vega
Carpio in *Lauru Apollinis*, *Silva* 3. posteaquam vo-
cavit Sanctium Brocensem, Rhetorem eminentem, &
Mercurium Scientiarum, hæc cecinit.

A quien deve el Poëta Juan de Mena
Exposicion de varias letras llena
I Garci-Lasso el tiento,
Que a su docto Comento
Intentaron Rhetoricos malsines
En tiendas de Poëtas Florentines,
Poniendole sin causa en mala fama
El prendedero de oro de su dama.

LXXVI. Postea Sanctius convertit animum ad
Dialecticam, & Rhetoricam simul illustrandas, utili-
sane consilio: nam Rhetorica absque Dialectica in-
telligi nequit: ideoque multa e Dialectica petita re-
peti solent in Rhetorica. Edidit igitur
Organum Dialecticum & Rhetoricum cunctis disci-
plinis utilissimum, ac necessarium. Per Franciscum
Sanctium Brocensem, in inclyta Salmanticensi Acade-
mia Rhetoricæ Primarium, Græcæque linguæ Docto-
rem. Lugduni apud Antonium Gryphium, 1579. in
8. Quæ editio repetita fuit Salmanticæ apud Michaë-
lem Serranum de Vargas, anno 1588. sumtibus Clau-
dii Curlet Sabaudiensis Bibliopolæ e regione Scholarum
majorum commorantis, sub insigni cucurbitæ aureæ.
in 8. quam posteriorem editionem Claudius Curlet
Bibliopola dedicavit Balthassari de Cespedes, Fran-
cisci Sanctii genero, qui focero suo in primaria Rhetor-
ices & Eloquentiæ professione successit, scripsitque de
Rhetorica facultate libellum, quem manuscriptum ha-
bebat summus vir Nicolaus Antonius una cum ejus
versione inscripta, *Discurso de Letras Humanas* lla-
mado, *El Humanista*, unaque etiam cum *Syntaxi*,
lingua Castellana scripta. Memoratus Curlet gloria-
tur iterare se editionem hujus operis, quod ipse auc-
tor (ait) & genitor, offensus fortasse pravorum stu-
diorum sinistræ procellæ, neque amplius fovere, nec
typis mandare decreverat.

Dedicavit Sanctius suum Organum Dialecticum &
Rhe-

Rhetoricum filiis suis : ejusque Dedicatio hic legi meretur.

LXXVII. *Franciscus Sanctius Brocensis*
Filiis suis carissimis S.

Quemadmodum in Grammaticis præceptis, Filii carissimi, quæ in vestram gratiam publicavi, satis, opinor, ostendi quàm latè vulgus Grammaticorum cæcutiret : sic nunc in Dialecticis & Rhetoricis ostendam, has facultates nunquam hæcenus in proprias sedes fuisse collocatas. Nam Rhetores ut *Artem* suam commendarent, in alienos limites invaserunt. *Inventionem*, *Dispositionem*, *Memoriam*, *Actionem*, cum *Elocutione*, atque adeo *Legum*, & utriusque *Philosophiæ* peritiam sibi vindicantes. *Aristoteles* præterea centum quinquaginta novem locos *Inventionis* investigavit. *Alius* (Nicolaus Everhardus) centum argumentandi locos divulgavit *Jurisperitis* accommodatos. *Rodolphus Agricola* ex uno sæpè locos plures faciens viginti quatuor exhibuit. *Themisti* duo & viginti. *Cicero* vero, quem multi sequuntur, decem & sex enumeravit. Nos universam in omni disciplinarum genere disputationem novem locis inclusimus : ut nulla sit *Theologica*, *Physica*, *Ethica*, *Medica*, atque etiam utriusque *Juris* disputatio, quæ non ex novem his locis eruatur. Unde si diligens *Theologus* pro exemplis *Ciceronis*, aut *Virgilii*, a me citatis, *Sacræ Scripturæ* velit exempla supponere, *Dialecticam*, & *Rhetoricam* habebit omnibus *Sacræ Scripturæ* locis accommodatam. Idem de utroque *Jure* atque aliis facultatibus esto judicium. Desinant ergo vitiligatores lividos illudere dentes solido, quibus ego gannitibus non magis quàm si nati nunquam fuissent, respondere curabo. Vos tamen, qui *Patrem* vestrum ægre patiemini absentem vellicari, his & scuto & jaculis contra *Hydram Lernæam*, id est, *Sophistarum pullulantia capita* tuto poteritis dimicare. Valere.

Ex

Ex hac epistola colligitur hujus *Dialecticæ* artificium respectu *Topicorum*, quæ dilucide explicantur. Res ad *Dialecticam* minime pertinentes ab ea rejecit, reliqua tironibus necessaria breviter, & perspicue tradidit ; ut *Præfationem* merito ita concluderet. *Illud* vero *profitemur*, nos *veram integramque*, & præ aliis omnibus copiosiore *Dialecticam*, & *Rhetoricam*, si modo *verum expendatur*, tradidisse. Licet autem *Sanctius* in fine doctrinæ de *Inventione* dixerit, affectus movere proprium esse *Philosophiæ* ; ego tamen in ejus *Rhetorica* desidero tractatum de movendis affectibus, cum necessarium est ; & præcipue in quibus orationis partibus : & qua ratione moveri debent, quæ *Oratoris* propria sunt.

LXXVIII. In fine hujus libelli præter tria illa elegantissima carmina, quæ edita fuerunt anno 1573. post libellum *De Auctoribus Interpretandis*, legimus *Brocensis* epitaphium, quo *Trilingue Collegium Salmantinum* magistro *Michaëli Tormoni*, insigni *Theologo*, *Poætæ*, & *Oratori* iusta lacrymis faciebat ; itemque *Sanctii* versio epigrammatis de *Philumela* in mare cadenti e *Græco*.

LXXIX. Si *Francisci Sanctii Ars Dicendi* cum *Organo Dialectico & Rhetorico* conferatur, hujus *Organi* liber primus de *Inventione* partim est diversus, & partim idem ; liber secundus de *Dispositione*, in nonnullis concordat, in multis discrepat, prout natura exigit *Dispositionis Dialecticæ* a *Rhetorica* distinctæ. Liber tertius de *Elocutione Rhetoricam* continet, atque uniformis est.

LXXX. Prodierat in lucem *Salmanticæ* apud *Johannem de Casanova*, anno 1577. libellus, cui titulus est : *Introductio ad Cosmographiam ex variis auctoribus*. In quo libello, sive *Dialogo*, colloquuntur *Petrus Protogonos*, *Jacobus Philastros*, *Fontanus*. Hic libellus videtur mihi *Sanctio* occasionem dedisse ad scribendum *De Sphæra Mundi* : quod facile

Fr. Sanctii Oper. Tom. I.

C

cile

cile credet quicumque anonymi & Sanctii libellos contulerit : in quâ collatione animadvertet Sanctii iudicium in refecandis inutilibus, & eligendis optimis. Brocensis opusculum semel iterumque eo vivente in lucem prodit. Primum Salmanticæ hoc titulo.

LXXXI. *Sphæra Mundi ex variis Auctoribus concinnata per Franciscum Sanctium Brocensem, Rhetorices, Græcæque linguae in inclyta Salmanticensi Academia Doctorem. Salmanticæ. Ex officina Ildephonsi a Terranova 1579. in 8. Postea repetita est hujus libelli editio Salmanticæ apud Guillelmum Foquel 1588. etiam in 8.*

LXXXII. Primam editionem dicavit Sanctius cl. viro Petro Portocarrero, & quia in illa Dedicatione multa de se dixit, eam huc transferam.

LXXXIII. Perillustri D. D. Petro Portocarrero, supremi Consilii Senatori, Franciscus Sanctius Brocens. S.

Non dubito, Vir perillustis, quin libelli hujus inspecta parvitate, multi sint dicturi, me tuæ auctoritati velle detrabere, qui tanto viro tam leve munusculum ausus sim dicare. At tu, qui perite librorum, & carminum non lineas numerare, sed ponderare sententias didiceris, longe alia via munusculum nostrum examinabis. Primum enim synceri animi candorem, qui tibi multis ante annis est notissimus, quique tibi multo majora offerre cuperet, cognovisti. Tum deinde libellum tibi offero, in quo totam Cæli & Terræ machinam, Solis magnitudinem, & defectus, Lunæ posituram & labores, cæterarumque stellarum cursus facile possis animadvertere. Plura his de rebus scripsit Sacroboscus, id est, plures chartas consumpsit; sed multo plura his nostris paucis paginis continentur. Ille intempestive sæpe extra chorum saltat: nos, quod ad artem spectat, dilucide, atque Latine disponimus. Ille hunc videtur sibi scopum proposuisse, ut carmina poetarum, Lucani

Lucani præcipue, obscuraret: nos in gratiam poetarum hoc opusculum edere curavimus: ut & poetæ veteres intelligantur, & venturis facillime viam ad Mundi mysteria præparemus. Grande nuper Franciscus Junctinus de Sphæra volumen emisit, doctum illud quidem, ac laboriosum: sed in hoc vehementer displicet, quod omnia quæ ad Mathematicas, quæque in reliqua Astrologia subtilissima sint, in Sphæra, id est, in principiis, quæ viam muniunt ad Astrologiam, interserit. Improbe faciunt, qui in Grammatica philosophantur, & in Dialectica, vel Rhetorica, qui multi sunt, meras nugas obtrudunt. In Artium documentis tradendis, si nihil extra ordinem, nihil alienum admisceretur, facilius, & verius parvo temporis intervallo Artes omnes perdiscerentur. Grammaticæ Latinæ meis præceptis traditæ octo menses ipsa edoctus experientia, vel cessantibus pueris constitui esse satis. Græcam Grammaticam meam non totis viginti diebus sæpe sum expertus comprehendere. Totam integram perfectam Dialecticam & Rhetoricam, & si bis quotannis in Academia percurro, cum tamen privatim doceo, intra duos menses facile absolvi testes habeo locupletissimos. Taceo de Musica, & Philosophia, ne videar, cum verissima dicam, prodigiosa proferre. Ecce tibi nunc Sphæram ad artem & methodum redactam, quam si mediocriter attentus, & diligens auditor octo aut decem scholis ad unguem non percalluerit, credas hunc non ad litteras sed ad causas esse natum. Hæc ed tendunt, Vir clarissime, ut qui ad regendam hominum vitam quodam fato videaris esse natus (bis enim te maximo cum gaudio sui Rectorem celeberrima hæc Salmanticensis Academia vidit: vidit & acre Callaicum regnum, te per annos aliquot Rectorem, & moderatorem æquissimum: nunc vero unde majora speramus, ad gubernandas cum aliis patribus hujus imperii habenas te videmus cooptatum) hanc quoque partem aspicere non graveris, in qua non leviter bonum

magnumque reipublicæ commodum periclitetur. Vale,
Salmanticæ A. D. III. Cal. Decemb. MDLXXIX.

LXXXIV. Quicumque non animadverterit, quantum prosit docta brevis conjuncta cum docendi perspicuitate, præeunte magistro peritissimo, existimabit incredibilia esse, quæ Sanctius de sua docendi methodo narravit. Sed considerare debet, aliud esse Artes bene intelligere, aliud feliciter eas exercere. Primum illud, si in Artibus, & Scientiis tradendis, necessaria doceantur, & supervacanea omittantur, brevi tempore sciri potest: secundum exigit exercitationem convenientem, & intelligentem exercitationis moderatorem, & judicem. Artes usui non inservientes ineptæ sunt. Artes nude traditæ, & aliarum adjutorio destitutæ, raro profunt. Veluti cætenæ sunt,

..... alterius sic

Altera poscit opem res, & conjurat amicè.

LXXXV. Ex præcedenti Dedicatione videtur colligi, Sanctium etiam privatim docuisse Musicam, & Philosophiam. De Musica nihil alibi legi. Cogitaverat ille aliquando de Philosophia scribere, ut videre est in fine libelli *De Erroribus Dialecticorum*, ubi hoc legitur. *Possem quidem de Aristotelis operibus multa, & latius disputare; sed commodiore loco, si, ut spero, Philosophiam attigerimus, efficitur.* Et si autem de Philosophia non scripserit, potuit uti brevi aliqua methodo, ex iis quæ illo tempore utiliter tradebantur, cujusmodi sunt, Hermolai Barbari *Compendium scientiæ naturalis ex Aristotele*, & *Compendium Ethicum*; Hieronymi Savonarolæ *universæ Philosophiæ Epitome*, ut omittam Petri Johannis Nunneshii *Institutiones Physicas* apud Johannem Mey anno 1554. per quas ille non doceret: nam eo tempore inter Hispaniæ Academiæ magna erat æmulatio.

LXXXVI. Utcumque sit, libellus *De Sphæra*
Mun:

Mundi brevis, & dilucidus est, compositus ex antiquorum centonibus, quos aliquando parum caute describit, non animadvertens teneræ ætati non esse inculcandos Ethnicorum errores, quotiescumque id evitari possit. Dedicationis repetitæ editionis sic se habet.

LXXXVII. *Optimæ spei, ac egregiæ indolis gemellis D. D. Alfonso, & Martino Portocarrero*

Franc. Sanctius Brocensis S. P. D.

Sphæram mundi, Generosissimi juvenes, mendoſe olim, & barbare a Sacrobosco, & aliis confarminatam, Latine, & vere ante annos aliquot concinnaram, eumque libellum avunculo vestro consecraram. Sed ille jam altiora curans, & ad Episcopatum ex præclarissimis muniis evectus, vobis, quos diligit, & omni cura meliores nititur efficere, libellum cedit libenter, & æquo animo parietur, me illo ipso vestram etiam gratiam demereri. Faxit Deus Opt. Max. ut vos tanti avunculi vestigia sectantes ad ingentes honores cum vita longissima provehamini. Valetè. E nostro Musæo MDLXXXVIII. in 8.

LXXXVIII. Homo Græcæ linguæ peritissimus, uti Sanctius erat, ut plurima ab eo in Latinam linguam translata manifeste testantur, æquum erat, ut juventutem eruditionis cupidam ad illius cognitionem manuduceret. Idcirco in lucem publicam ab illo edita fuit.

LXXXIX. *Grammatica Græca Francisci Sanctii Brocensis in Salmanticensi Academia Primarii Rhetorices Græcæque linguæ Doctoris, Antuerpiæ, ex officina Christophori Plantini, Architypographi Regii, MDLXXXI. in 8.*

XC. Quæ Institutiones perspicuæ sunt; sed nimis breves. Si omnes magistri essent Sanctio similes, doctrina verbo tradita, scripturæ brevitate suppleret.

XCI. Non contentus Sanctius edidisse Bucolicorum Hispanorum principem, illustravit etiam Ennium

Castellanum, Johannem Menam, emisitque in lucem publicam.

Las obras del famoso Poeta Juan de Mena, nuevamente corregidas, i declaradas por el Maestro Francisco Sanchez, Cathedratico de Prima de Rhetorica en la Universidad de Salamanca. En casa de Lucas Junta 1582. in 12.

XCII. Ferdinandus Nonius Pintianus inter maximos criticos adnumerandus *Glossas* scripsit in opera Johannis Menæ, si *Glossæ* dici possunt eruditissimi *Commentarii*, quos tacite reprehendit Sanctius in *Annotatione copulæ 35. primi ordinis Lunæ Labyrinthi Menæ*, & in *Præfatione* præmissa Ludovici Gomez de Tapia versionis *Lusiadis* Ludovici Camoes, culicem cum elephanto comparans, Tapiam cum Pintiano. Nimirum Brocensis solum volebat, ut ea tantum dicerentur, quæ ad intelligendum poetam necessaria erant. Pintianus vero sibi proposuit rudem Nationem instituere. Ego semper ei gratus ero, quia adolescens legi, relegique ejus doctissimas *Glossas*: & juventuti Hispanæ auctor sum, ut eas manibus verberet. Debuerat Sanctius non omisisse ejusdem Menæ Declarationem Coronationis illustris viri Enneci Lopez de Mendoza, Marchionis Sanctæ Julianæ.

XCIII. Imitari voluit Sanctius M. Tullium, ideoque scripsit quinque *Paradoxa*, quibus hunc titulum fecit.

Paradoxa Francisci Sanctii Brocensis in inclita Salamanticensi Academia Primarii Rhetorices, Græcæque linguae Doctoris. Anuerpiæ, ex Officina Christophori Plantini, Architypographi Regii, MDLXXXII. in 8.

XCIV. Dignissima est, quæ huc transferatur elegantissima Epistola, quam Auctor præfixit scribens eam *Veritatis Indagatori*. Inveterata (inquit) querela est, Lector Candide, & in Ciceronem, virosque alios doctissimos sæpe jactata, eorum, qui ægre ferunt quicquam in literis innovari extra ea, quæ a præ-

ceptoribus suis a primis annis imbibebunt. Quos video non alia potiore ratione niti, quam ea, quæ ab opificibus solet usurpari. Sic videlicet a suis majoribus accepisse. Quæ ratio in iis tantum, quæ ad orthodoxam nostram Fidem spectant, firma, & constans esse deberet: cæteris omnibus in rebus ratione, causa, doctrina, non recepta hominum persuasionem disputandum. Nec id hoc dico, quod me aut alicujus auctorem profitear novitatis, aut eos velim defendere, qui novitatis sese profitentur inventores. Ego etenim, quo potui semper conatu, antiquitatis & amator, & investigator exiti: unde factum est, ut cum pervetera doceam, sed inaudita plerisque, rerum novarum excogitator appeller. Cur, obsecro te, qui nitorem incultis, obscuris lucem, barbaris elegantiam restituit, novitatis crimine sit condemnandus? Cur istis potius non venit in mentem non ita pridem mille quingentas fere *glossas ex Jure Pontificio esse sublatas* (anno scilicet 1572. uti constat ex *Præfatione* fratris Thomæ Manrique sacri & Apostolici Palatii Magistri; data Romæ die 22. Augusti memorati anni dictarum *Glossarum* censura præfixa, & excusa Romæ apud Hæredes Julii Accolti) quas hactenus & vulgus doctorum approbaverat, & multi non parva volumina in illis interpretandis consumserat? Quo solo argumento possem istorum os facillime obturare: multa scilicet hactenus pro veris esse tradita, quæ si acriore censura limentur, a veritatis commercio sint explodenda: Proinde non abs te peto, Lector Candide, ut me vera dicentem adversus rabulas istos tuearis; novi enim quam sit eorum curta supellex; noruntque omnes altius lunam currere, quam ut canum latratibus possit infestari; sed ut hæc, quo emittuntur animo legas, & accipias. Vale. Huc usque Sanctius, cujus *Paradoxa* sunt quinque.

- I. Unius vocis unica est significatio.
- II. Latine loqui corrumpit ipsam Latinitatem.
- III. Exploditur Grammaticorum Antiphrasis.
- IV. De Verbis passivis Dissertatio Paradoxa.
- V. Unum uni contrarium est.

XCV. Paradoxis adjuncti fuerunt duo libelli, quorum unus sic inscribitur.

Artificiose Memoriae Ars a Francisco Sanctio Brocensi Rhetorices Græcæque linguae Primario Doctore collecta.

XCVI. Plura hic dixit utilia: sed, ut fieri solet in huiusmodi argumento, nonnulla, inepta. Sanctii discipulus Johannes de Guzman in *Rhetorica*, XIII. *Convivio Oratorum*, fol. 279. dixit, se ex Brocensis *Arte Memoriae plus utilitatis capere ad res memoriae mandandas, quam verba.* Quod in omnibus huiusmodi Artibus verissimum est: quia res quæ tractantur, pauciores sunt vocabulis.

XCVII. Alter libellus hunc habet titulum.

Topica Ciceronis exemplis, & definitionibus illustrata per Franciscum Sanctium Brocensem in inclyta Salmanticensi Academia Primarium Rhetorices Professorem.

XCVIII. Hoc est simplicissimum summarium Topicorum Ciceronis, in quo singulorum Topicorum definitiones illustrantur exemplis. Commendari meretur brevitās cum perspicuitate conjuncta.

XCIX. Hos libellos sequitur Francisci Sanctii *Responsio ad quædam objecta*, quam *Responsionem* edidit Sebastianus de Monte, Conchenſis, Sanctii discipulus, eamque dedicavit Roderico Ordoñez Puertocarrero. Argumentum huius apologiæ hoc est. In obitu Reginæ (ut puto Johannæ, Philippi primi uxoris, quæ decessit anno 1555.) videtur Franciscus Sanctius composuisse programma certaminis litterarii (*el Carriel de una Justa Poetica*, solemus dicere) quo optima

& exulta ingenia invitabantur ad celebrandam Reginæ memoriā. Non defuerunt qui nonnulla in eo programme reprehenderent. Illis igitur respondit Franciscus Sanctius, eorum incitiam ostendens.

C. Pervenimus jam ad celeberrimum Francisci Sanctii opus, *Minervam* scilicet, quæ hoc titulo insignita est.

Francisci Sanctii Brocensis in inclyta Salmanticensi Academia Primarii Rhetorices, Græcæque linguae Doctoris *Minerva: seu de Causis linguae Latinae.* Cum licentia. Salmanticae, apud Joannem & Andræam Renaut, fratres, 1587. in 8.

CI. *Minervam* Sanctius absolvit ante calendas Junii anno 1585. ut constat ex censura licenciati Ludovici de la Cruz Vasco ex delegatione Regii Senatus, eo die data. Hujus operis dedicatio huc transferri debet, quia multa continet scitu digna. Sic autem se habet.

CII. Inclytæ Salmanticensi Academiae, Matri piissimæ Franciscus Sanctius Brocensis, Primarius Rhetorices, Græcæque linguae Doctor, Gaudere, & bene rem gerere.

Ingrati animi nota quæ possem liberari, Mater Academia, omnium quotquot sunt, quotque fuerunt præstantissima, si ego hîc altus, & educatus, ac per annos quadraginta tuis artibus, & disciplinis exornatus, Tibi nutritionis præmium non persolvissim?

Sed quænam præmia tantæ Altrici solvisse queam?

Exigua sane, si digna tanta majestate munera velim offerre. At vero quod possumus, libenter offerimus. Ea porro, nec me animus fallit, offerimus, quibus nullus alius aut majora, aut necessaria magis unquam obtulit. Dolui etenim semper, & non sine lacrymis sæpe sum testatus, cum Tu semper in cæteris disciplinis Magistros habueris præstantissimos, Grammaticam,

cam, quæ omnium aliarum fundamentum est, ita depositam jacuisse, ut nulla medicina sublevare potuisse videretur. Et cum pestis Barbarici pene totum orbem occupaverit, Tu sola hac nota inureris, & innocens apud externos accusaris. Quasi ullam possimus Academiam reperire, ubi vera, puræque Latinitatis indagari Grammatica doceatur. Quotus enim quisque est Grammatices præceptor, qui non (redundat hæc negatio) Laurentium Vallam, & eum secutos non laudet, veneretur, exosculetur? Hinc licebit conjectari, quales fuisse oporteat rivulos, qui ex tam cænofo turbidoque fonte fluxerunt. Nunc Tu, Mater, huic tanto malo facile mederi poteris, si e cathedris tuis primariis Laurentio deturbato, Minervam, quæ Tibi offertur, patiaris pro illo pueris explicari. Hæc veræ Latinitatis normam tradit. Hac duce puer poterit Poetarum, & Oratorum virentia præta secure perambulare. Hinc Dialecticæ, quæ itidem perturbata est, vera principia expiscari. Nunc igitur hoc præcipue, o Mater, est inter tua, quoniam inter omnes princeps appellaris, ut litterarum omnium fundamenta firma & verissima Te prima instituentem, jaciantur. Nihil omnino hic novi afferimus: stulti vulgi ride sermonem: sed antiquitatem, quæ Barbarorum (Mammothretos dico, Catholicones, & Pastranas) sævitia jacuerat, sublevamus, & in gradum reponimus. Hi enim cum contra Ciceronem & reliquos Latinos acerrimum bellavissent bellum, bonas litteras longe lateque pessum dederunt. Jacebant itaque bonæ litteræ, cum ab hinc annis centum noster Antonius Nebrissensis hos rebelles conatus est castigare. Sed adeo malum hoc radices egerat altas, ut innumeris monstris debellatis, multo plura debellanda remanserint. Quod si ille iterum, aut sæpius rediret, non dubito (quæ erat illius sollertia) quin omnia facillime composuisset. Ars enim (ut præclare differit D. Thomas) mutari debet, quoties intellectui melius aliquid occurrit. Itaque,

que, quod ille non potuit tunc perficere, mihi forsitan perficiendum delegavit. Qui pote, inquis? quia dum ille in patria mea Brocis, ubi Dictionarium, & Artem adornabat, febricitans decumberet domi Marcelli Nebrissensis filii cruce Alcantarensis ordinis insigniti, subinde suspirans (ut patrem meum sæpe dicere audiui) conquerebatur, Artem sibi & Dictionarium imperfecta relinqui. Quid si illud interim Virgilianum occinebat?

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face BARBATOS, ferroque sequare PEROTOS.

Ego certe quasi ille hoc mihi munus injunxisset, simul ut Tibi Matri venerandæ aliquo modo gratificarer, totis viribus in hanc operam incubui, ut Grammaticam addiscentibus via brevior, planior, & fidelissima sternatur. Hanc methodum ante annos aliquos non sine præclaris experimentis divulgatam huic operi subjunxi. Quia Minerva tota in hoc est, ut Regulas illas tum veras, tum facillimas esse perdoceat. Invidiam verò, quam semper contemnere potius, quàm deprecari studuerim, neque placare contendo, neque cupio. Imo vero illi nunc bellum indico, facioque. Qua invita, & renuente, lector attentus & diligens, hic tum veterum, tum recentiorum supra tria millia errorum expiscabitur. Sunt hic innumera sublata, quæ frustra erant, prava multa correctæ: plurima adducta necessaria: ac demum quæ collapsa, & propriis sedibus erant expulsa, restituuntur. Vale.

CIII. Multa hic docuit, aut indicavit Brocensis, quæ illustrationem aliquam requirunt, aut admittunt.

CIV. Salmanticensem Academiam, cui Sanctius Minervam suam dedicavit, vocat, Matrem piissimam, non solum quia in ea, ut ipse ait, altus & educatus, ac per annos quadraginta ejus artibus, & discipulis

plinis exornatus fuit; sed quia, cum pauper esset, Cathedrarum, quas obtinuit, honorariis, se suamque familiam sustentavit.

CV. In hac Dedicatione Academiæ Salmanticensi Sanctius gratulatur ob munus quod ei offert, & spem bonas litteras stabiliendi: ideoque in salutatione, Horatii formulam usurpavit, qua ille incepit epistolam 8. libri I. hoc modo.

Celso gaudere, & bene rem gerere, Albinovano Musa rogata refer, comiti scribæque Neronis.

Dolebat scilicet Sanctius, &, ut affirmat, non sine lacrymis sæpe testatus fuerat, Grammaticam, quæ omnium disciplinarum fundamentum est, ita depositam jacuisse, ut nulla medicina sublevare potuisset videretur. Omitto tempus, quod Antonium Nebrissensem præcessit, in cuius elogio Lucius Marineus Siculus, *Lib. de laudibus Hispaniæ, cap. 25.* ita scripsit. *Salmanticae libros Latinos profiteri cepit, a quibus Hispani fere omnes adeo abhorrebant, ut ad eos non facilius converti potuerint, quam ad Christi Fidem praviore senioresque Judæi.* Ille autem summa constantia, veluti nomen olim Christi prædicantibus assimilis, paullatim duras illorum mentes Latini sermonis dulcedine mollebat.

CVI. Mortuo vero Nebrissensi caput iterum extulit Barbaries. Itaque Alfonsus Garfias Matamoros in *Narratione Apologetica de asserenda Hispanorum eruditione*, quam edidit anno 1553. fol. 42. ita scripsit. *Verum nescio quo malo fato adhuc fit, ut Salmanticensis viri graves, & qui primum scholas ingressi, ad Honores statim, & Reipublicæ administrationem, cuncta suo nutu gubernaturi, spirant, tanta eloquentiæ neglectione laborent, quantam nec legum, quas profitentur, majestas, nec studium boni patroni, nec illa ipsa Consilia Regia, quibus seu Minoes, & Rhadamanti adhibentur, quoquo pacto ferre possunt.* Qui

Qui si Platonem aliquando, aut Ciceronem in manus sumerent, dubitare equidem non possum, quin essent percepturi animis, ingens in eloquentia verti momentum optime gubernandæ Reipublicæ. Neque enim de professoribus loquor, quos multos, & doctissimos Salmantica habet; sed de auditoribus hæc publica, & justa querela est: qui summam Civilis Scientiæ esse putant, pulcre vestitos esse in caussis agendis, & nihil propter gravitatem Latine loqui.

CVII. Nec melius se gerebant Theologi. Nam, ut omittam eundem Matamoros paullo ante ab imperitorum numero excepisse paucos monachos eximie doctos, quos Cæsar Tridentum ad Concilium vocaverat; ipse Sanctius in eadem *Minerva, Lib. III.* agens de particula, quod, ita scripsit: *An ferenda sunt illa, quæ summus Theologus passim in Scholis inculcabat? Hoc argumentum tangit de cuspide in album. Et, O valeat me Deus.* Sed similia tunc eveniebant in reliquis Europæ Academiis, ut vere dixerit Sanctius, nullam posse eo tempore Academiam reperiri, ubi vera puræque Latinitatis indagatrix Grammatica doceretur.

CVIII. Ex pessimo Latinæ linguæ statu occasionem arripuit Sanctius reprehendendi Laurentium Vallam. Tempore quo literæ renascebantur, voluit esse Valla Grammaticorum Imperator; & suis *Elegantiarum* libris tot studiosos Latinitatis illexit, ut innumerablem exercitum comparaverit. Hinc Nugo apud Ludovicum Vivem in *Garrientium dialogo* festive dixit. *Damnas tu elegantias? de quibus scripsit Valla tam diffuse, quasque adeo diligenter commendant nobis nostri præceptores.* Eiusdem Vivis iudicium in *epist. 2. de ratione studii puerilis*, ubi de Grammaticis agit, huiusmodi fuit: *Versandus diligenter Valla in Elegantis, immodice quidem ille superstitiosus, sed ad reddendos cautiores aptissimus.* Antonius Nebrissensis tanti fecit Vallam, ut ejus *Differentias* excerpserit,

ferit, & litterarum ordine dispositas Grammaticæ suæ inseruerit. Hinc colligi potest Vallæ doctrinam prælectam olim Salmanticæ. Ideo optabat, petebatque Sanctius, ut e Grammatices Cathedris primariis deturbaretur Laurentius Valla, & explicaretur Minerva, cujus veras laudes ipse prædicat.

CIX. Inimici ejus nihil æque ei objiciebant, ac novitatem, quod ipse plurimis in locis testatur; sed præcipue in Minervæ Dedicatione, cum ait: *Nihil omnino hic novi afferimus: stulti vulgi ride sermonem: sed Antiquitatem, quæ barbarorum (Mammothretos dico, Catholicones, & Pastranas) severitia jacerat, sublevamus.* Et revera ipse ex antiquis Grammaticis, & præsertim ex Prisciano, omnium qui supersunt, copiosissimo, optima quæque selegit, & coassavit, auctoritatem cum ratione, & analogia conjungens, ut veræ, brevæque regulæ confici possent. Quam docendi methodum Barbari nunquam potuerunt assequi, quia optimos libros non legebant. Inter barbaros autem enumerat Mammothrectum, Catholiconem, & Pastranam, tanquam eorum duces. Mammothrectus non fuit auctor; sed libri titulus, cujus duo habeo exemplaria quadruplicatæ chartæ; alterum impressum Venetiis per Franciscum de Nailbrun, & Nicholaum de Franckfordia socios, MCCCCLXXVI. alterum excusum etiam Venetiis, anno domini 1479. nonas Kalendas Octubris per inclitum virum Nicolaum Jenson Gallicum. Et ut rarissimi libri gustum percipiat lector curiosus, sic se habet sublatis verborum compendiis:

CX. Prologus auctoris in mammothrectum.

impatiens proprie imperitiæ ac ruditati compatiens pauperum clericorum qui ad prædicationis officium promoventur; decrevi bibliam transcurrendo perlegere. nec non & alia que in ecclesia recitantur (si vita cominus fuerit) inspicere diligenter. & partium difficultum signi-

significantias & accentus & genera insinuare lectori pauperculo. secundum quod pro captu intelligentie colligere potero ex laboribus aliorum ut sic ethimologia sensu edificent intellectum. & aures demulceat debita sonoritas prosodie. Magis autem narrando probata quam probando procedam: ut ex hoc insufficientia loquentis pateat, & legenti processus ulterior cum aliquatenus exercitatus fuerit reseruetur. Sicubi autem aliquid insonuerit imperfecte: scriptoris imperfectioni ascribatur. Ubi aliquid approbandum lector deprehenderit. recognoscat de thesauro domini emanasse. Ubi vero de accentu aliquando est controversia inter doctos: illorum sententiam pretuli quam credidi potiorrem. Usui tamen ecclesie in multis censui deferendum: in quibus non est abusio nimis absurda: nec ab arte intolerabiliter deviat. In singulis libris bibliæ per singula capitula ubi est expositio vel accentuatio necessaria: singula pertractantur. Desudabit labor ad pedes domini aliquantulum abluendos. qui suo vultu placido & risu jocundo lotionem pedum affectualium suis lotoribus recompensatione vicaria tam liberaliter quam misericorditer pollicetur. Et quia morem geret talis decursus pedagogi qui gressus dirigit paruulorum: mammothrectus poterit appellari.

CXI. Plura de hoc titulo possem dicere. Sed mihi satis est ipsius Auctoris explicationem indicasse, cujus operis initium utile erit hic exhibere, ut lector melius perspiciat illius scriptoris elegantiam, & illorum temporum Grammaticam.

CXII. Incipit liber genesis Capitulum I.

in principio creavit deus celum & terram &c. Hec abyssus. si. profunditas aquarum quasi sine bysso. id est candore. ab a quod est sine & byssus quod est genus lini candidissimi. unde de femininis in us.

Hec paradifus habet nardus domus atque hyacinthus

Et fynodus crocus & carbasus alvus abyffus
Hecque fmaragdus habet vannus colus atque fafelus

Porticus egyptus dyphthongus eis sociamus
Artus cristallus & humus byffusque papyrus
Cristallum tamen hoc dicemus & hec paradifus.

CXIII. Ad Catholiconem quod attinet, non fuit fcriptoris nomen; fed operis, de cujus Auctore ita fcriptit Philippus Bergomas ad annum 1290. Johannes Balbus natione genuenfis ordinis predicatorum profeffor vir bonarum artium & ftudiis adornatus per hoc tempus plurima vocabula: & ferme omnia accurate diligenterque in volumen collegit: quod quidem opus Catholiconem, id eft, univerfalem nominavit. Aliud præterea opusculum in dialogi modum de quæftionibus anime ad fpiritum edidit. Scripferatque & ante religionis ingreffum: de ratione pafce: quo completo jam grandævus ad religionem tranfiens facultates fuas fatis amplas pauperibus erogavit. Habeo ego libellum varia opuscula continentem, quæ impreffa fuerunt Venetiis per Laçarum de Soardis, anno domini 1516. die 26. Julii octuplicata charta. Unum ex illis opusculis ita infcribitur: *Brevis & compendiofe Cronice de magiftris generalibus & viris illuftribus ordinis predicatorum: ex diverfis cronicis ordinis maximeque magiftri Jacobi de Suffato facre theologie profefforis experte (forte excerptæ), Prologus.* In hoc igitur libello, fol. 158. agens Auctor de his, qui fuerunt fub Magiftro Generali Johanne Vercellenfi, ita fcripfit. Floruit etiam frater Joannes Januenfis: qui fcripfit librum theologie de quæftionibus anime ad fpiritum. item fummam grammaticalem quam catholicam appellavit. item opus ad invenienda fefta mobilia. Catholicon Johannis Bladi de Janua producit

in lucem anno 1460. in fol. Perperam agunt, qui hoc opus confundunt cum Johannis Comprehensorio, quod ego habeo Valentie (proculdubio Edetanorum, ut papyri fignum indicat) impreffum. anno 1485. die vero XXIII. menfis febroarii. in fol. quod opus fic incipit. Cum in codice ethimologiarum Ifidori libris Papie Hugocionis & Catholicon de vocabulorum expofitione folum tractantibus quos vidi feptius & perlegi in primo plurima in fecundo non tanta in tertio pauca & in quarto pauciffima vocabula repperim & reperiuntur deficere queque in uno ex ipsis funt pofita in alio funt obmiffa cogitavi ego Johannes in unum corpus redigere hec & illa quod & feci ut brevius potui gratia opitulante divina ipfum per abecedarium quoad omnes litteras difponendo refecans plura que non tangebant ad expofitionem vocabuli ut prolixitas operis vitaretur declaransque in eo cujus fit generis quodque vocabulum &c. Et paullo poft ait. Et quia meo tempore vidi & video plures in fcribendo errare orthographiam planam appofui in principio cujuflibet libri a libro Prifciani extractam Comprehensorium hunc librum intitulus quia comprehendit fingula in præfatis libris expofita & quibusdam aliis jam reperta que vidi fore congruere in hoc opere apponenda fufcipiant lætentes. igitur opus hoc aureum ut hinc fuggant pueri ut edant juvenes ut difcant fenes. ut doceant que repperint nesciviffe aut alibi non legiffe ut compleatur pfalma me juvet virgo alma. Hic igitur Johannes in littera C. fic fcripfit: Catholicon dicitur quidam liber quafi univerfalif.

CXIV. Nunc quod attinet ad librum, de quo præcipue agimus, jam intelligitur doctiffimus Johannes Ludovicus Vives, in cujus dialogo qui infcribitur, Schola, cum Tyro dixiffet, Hem qui funt illi abjecti in grandi illa ftruve? refpondit Spudæus: Catholicon, Alexander, Hugotio, Papias, fummaria Dialecticæ, & Phificæ fophifticæ. Hi funt quos ca-

*pite censos nominabam, cui Tyro. Imo capite dimi-
nutos &c. Obiter moneo, Catholiconem esse Bla-
dum, quem diximus, Alexandrum esse Alexandrum
de Villadei ordinis minorum, & sacrarum littera-
rum professorem, qui circiter annum 1252. ut re-
fert Philippus Bergomas, in Grammatica librum vul-
gatissimum composuit; quem Doctrinale Dei nominari
& appellari voluit. Hugutio Pisanus Episcopus Fer-
rariensis parvæ molis libellum scripsit, ut indicare
videtur Johannes in Comprehensorio. Papias elemen-
tarium doctrinæ rudimentum, scripsit circa annum
Christi M. LXIII. editum Venetiis anno 1496. Ejus
opus breviavit Martinus de Arenis anno M. CCC. VII.*

CXV. Tertius, qui a Francisco Sanctio inter Bar-
baros magistros nominatur, est Johannes Pastrana,
cujus Grammaticam in mea Bibliotheca habeo sic
inscriptam. *Johannis Pastranæ opus grammaticæ cor-
rectum & in pristinam formam redactum quatenus ad
declinationes & genera nominum pertinet, ac verbo-
rum conjugationes. Majoricis apud Anthonium Perpi-
nianum, anno 1578. Barcinone excudebat Petrus Ma-
lus. in 4. in fine libelli hæc leguntur. Joannis Pas-
trane opus Grammaticæ nuper emendatum atque ab in-
numeris erroribus a doctissimo viro Andrea Ribera Lu-
dimagistro Majoricensi vindicatum quatenus ad no-
minum declinationes & verborum conjugationes perti-
net. Ceteris ipsius autoris operibus ad vetus exemplar
redactis fuit impressum Barcinone ex typographia Pe-
tri Mali, M. D. LXXVIII. Finis.*

Typographus Lectori.

*En venit Elisis Pastrana insignis ab oris,
Fulgens, splendidior, clarus, & altiloquus.*

CXVI. Ex hac editione colligo eo tempore Pas-
tranæ Grammaticam Palmæ, sive in insula majori Ba-
liari prælectam: licet paullo postea suam ibi intro-
duxerit

duxerit Andreas Semperius Valentinus, quam repe-
tite editionis ita inscriptam habeo.

CXVII. *Andree Semperii Valentini, Alcodiani,
Doctoris Medici, prima Grammaticæ Latine Institu-
tio in tribus libris explicata. Ad illustres, ac magni-
ficos Consules Valentinus, Academiæ Parentes, &
Patronos. Anno 1680. Palmæ Balearium Typis Vi-
duæ Guasp. in 8.*

Quæ Grammaticæ Latine Institutio (ad textum
quod attinet) descripta est ex editione Valentina an-
ni 1579.

CXVIII. Sed, ut ad Pastranam redeam, titulus
ejus Artis alius ac supramemoratæ editionis fuisse vi-
detur: nam initio Artis hæc leguntur. *Incipiunt com-
pendium grammaticæ breve & utile, sive tractatus in-
titulatus Thesaurus pauperum, sive Speculum Puero-
rum, Editus ab Joanne Pastrana viro doctissimo. Et
revera si eum cum aliis, quos Brocensis nominavit,
conferamus, doctior fuit, & (ut illis temporibus)
breviter, & expedite tradidit Grammatices præcep-
ta. Meruit tamen inter barbaros a Sanctio connu-
merari.*

CXIX. Adversus hos igitur, aliosque similes Ci-
ceronis, & eorum, qui Ciceronem sequuntur, hostes,
Ælius Antonius Nebrissenis, immortalis famæ vir
acerrimum bellum gessit. Quam felici successu, ma-
lo ejusdem, quam meis verbis narrare. Ille igitur
initio epistolæ, qua *Dictionary* suum dicavit illus-
trissimo Johanni Stunica, militiæ Alcantarensis ordi-
nis Magistro, loquens de se in professione Artis
Grammaticæ late sumtæ in Salmanticensi Gymna-
sio, ita scripsit. *Nam fuit, quod sine arrogantia
dictum esse velim, professio illa mea usque eo illustris,
ut etiam malivolorum testimonio, & inimicorum con-
fessione totum hoc mihi tribuatur, quod Latini ser-
monis officinam primus aperui, ausus, quod ait Ho-
ratianus ille Catus, novis præceptis signa ponere. Et*
D 2 quod

quod ex universa propemodum Hispania Alexandros, Petros Elias, & duriora adhuc nomina, Galteros, Ebrardos, Pastranas, & nescio quos indignos qui nominentur, grammaticas ac litteratores funditus eradicavi. Quodque si apud nationis nostræ homines Romanæ linguæ quicquam est, id totum mihi acceptum referri debet. Est profecto hæc laboris nostri merces ita magna, ut in hoc litterarum genere nulla major excogitari possit. Magnifice de se, vere tamen Nebrissenfis.

CXX. Sed adeo malum hoc (inquit Sanctius) radices egerat altas, ut innumeris monstris debellatis, multo plura debellanda remanserint. Quis crederet post tantum magistrum, & præclarissimos discipulos, barbariem iterum extulisse caput? Nimirum antea incertitia desidiæ amica prævalebat: postea invidia honesti laboris inimica eum opprimere satagebat. Nihilominus tamen Franciscus Sanctius, veluti heres ex asse laboris & constantiæ Ælii Antonii Nebrissenfis, bellum adversus barbaros redintegravit, & in illa Salmanticensi arce litteraria veluti signum sustulit ad benè sperandum de adipiscenda Latinæ linguæ perfectione, idque consecutus fuisset, si quemadmodum ipse novit eam docere, Hispani voluissent eam discere. Sed hujus ingeniosissimæ Nationis magno malo contigit, ut cum eo tempore duo essent in Hispania præstantissimi magistri, alter Latinæ linguæ in Salmanticensi Academia, Franciscus Sanctius Brocensis; alter Græcæ in Valentina, Petrus Johannes Nunnescius, neuter eorum assequi potuerit, ut methodus docendi linguas, quam eorum quisque instituit, continuaretur postea: maxime cum uterque & habuerit, & reliquerit præstantissimos discipulos: Sed qui in scholis easdem litteras non docuerunt. Itaque tantis magistris vita functis, Græca lingua præ dolore obmutuit; & Latina Minervam exsulem, quodcumque illa iret, sequi maluit.

CXXI. Res ita se habuit. Cum in Hispania essent multi

multi Latinæ linguæ magistri, quorum unusquisque vel doctrinæ quadam elatione, vel gloriæ cupiditate, singularem quandam docendi methodum vel invenire, vel jam inventam modificare, & discipulis suis tanquam propriam tradere satageret, ut tot per illa tempora evulgatæ Artes Grammaticæ testantur; gravissima incidit deliberatio, an oporteret unam Artem designare, quæ in Castellæ Regnis doceretur.

CXXII. Ælii Antonii Nebrissenfis *Introductiones in Grammaticen* nimis longæ videbantur. Ejusdem breviores *Introductiones* in gratiam Reginae Elizabethæ ejusque jussu Latine & Hispanice compositæ, ut per eas aliquo modo Latinam linguam discerent mulieres religiosæ, & virgines Deo sacræ, sine magistro, jam eo tempore incognitæ erant ob summam raritatem. Francisci Sanctii Brocensis *Institutiones Grammatices* nimis breves videbantur, præsertim eæ, quas ipse subjunxit *Minervæ*; itemque eæ, quas Hispanis rithmis tradiderat omittens declinationum nominum & verborum conjugationum paradigmata tanquam omnibus nota, & a quolibet facile addenda, ut ipsemet addiderat suis *Institutionibus*. Itaque Regio Castellæ Senatui placuit jubere, ne quis ad docendam linguam Latinam alia Arte publice uteretur, quàm composita a magistro Bartholomæo Ximenio Patone, ut refert ejus discipulus Didacus Tornel Mexia in Apologia, quam pro magistro suo edidit anno 1614. ad calcem *Orthographiæ Latinæ & Castellane* Ximenii Patonis. Sed vel quia tanti non erat eam Artem edificare, ut cæteris præferri deberet; vel quia Magistri reclamarent, & libertatem litterariam sibi eripi merito condolebant, jussum illud effectu caruit.

CXXIII. Verum alia via impedita fuit Francisci Sanctii docendi ratio: nam cum Antonii Nebrissenfis *Introductiones in Grammaticen*, magnam celebritatem adeptæ essent; anno 1598. Valetudinario Generali Madridiensi concessum fuit Regale privilegium,

quo cautum, ne ullus alius præter Valetudinarium illud imprimere, aut imprimi curaret *Ælii Antonii Nebriffensis Artem Grammaticam*. Postea Johannes Ludovicus de la Cerda Societatis Jesu Artem illam reformavit, & ut Nosocomio Generali non minueretur utilitas ex Grammaticæ *Ælii Antonii* venditione proveniens, reformatæ Arti nomen pristini Auctoris retentum est, & die 17. Novembris anni 1613. Valetudinario concessum fuit privilegium reformatam illam Artem excudendi interdicta aliis ejus impressione. Ab eo tempore in Castella ita invalere cœpit hæc Ars, ut reliquæ omnes in usu esse desierint.

CXXIV. In Regnis Aragoniæ, & Valentia, & in Principatu Catalauniæ varia semper & libera fuit docendi methodus: nam vel Antonii Nebriffensis Ars ad magistrorum arbitrium immutata fuit, vel novæ methodi inventæ. Nunquam tamen ulla excogitata fuit, quæ ad Sanctianam proxime accederet. Et tamen hæc extra Hispaniam mirifice invaluit, prævaluitque. Quod ita contigit.

CXXV. Caspar Scioppius, vir non minus variorum doctrinæ, quam ingenii, in tractatu de veteris ac novæ Grammaticæ Latine origine & usu, quem præmisit Grammaticæ Philosophicæ, ubi agit de Grammatica Sanctiana & Cloacina; initio tractatus de se ita scripsit. Postea tamen quam in Hispania in Francisci Sanctii Brocensis, viri omnium divinarum & humanarum rerum scientia admirandi, *Minervam*, sive Librum de Lingue Latine causis incidi, in eoque aliquot errorum millia Grammaticis impingi, acriterque exagitari comperi. Primam igitur notitiam Sanctianæ *Minervæ* habuit Scioppius in Hispania, hoc est, ut credere possumus, Madridii, ubi moratus fuit. Falsum itaque est, quod vulgo ab aliquibus narratur, debuisse Scioppium primam illam notitiam Ferdinando Henriquez Catholici Regis Legato apud Pontificem Maximum, dum Romæ esset anno 1625. Hannibal

nibal Gradarius Romanus in dedicatione *Minervæ Sanctianæ* editæ Patavii anno 1663. cum Observationum Scioppianarum Auctario, ait Scioppium omnibus olim universæ propemodum Europæ bibliothecis incredibili sane diligentia excusis, opus hoc (*Minervam scilicet*) a se nunquam inventum a cl. viro Francisco Bernardino tandem accepisse. Potuit sane Scioppius in Hispania *Minervam* ab aliquo amico commodatam, & postea in Italia a Bernardino obtinere. Et inficiari non debemus, potuisse etiam Ferdinandum Henriquezium eam Romæ ostentare tanquam librum rarissimum: Sive raritas illa proveniret a paucitate exemplarium, sive aliquorum studio procurata fuerit, vel alio quovis casu. Sed quod Scioppius affirmavit de prima *Minervæ* notitia, quam ipse in Hispania adquisivit, nemo cordatus in dubium revocare debet.

CXXVI. Sanctii *Minerva* adeo Scioppio placuit, ut Observationibus suis eam auxerit, & libro III. *Minervæ* cap. 3. ubi de verbis falso neutris agitur, itemque libro IV. ubi de *Ellipsi* tractatur, per litterarum ordinem, nonnulla verba alieno loco posita, suis sedibus collocavit; Non tamen Observationes suas dum vixit, in lucem edidit. Sed, uti refert Hannibal Gradarius in epistola dedicatoria ad Octavium Ferrarium in Patavino Gymnasio bonarum Artium Professorem, dedit Sanctii *Minervam* a se auctam Johanni Michaëli Pieruccio, ut quandocumque visum illi fuisset, evulgaret, & cuicumque liberet, inscriberet. Pieruccius, post mortem Scioppi, cujus peramicus fuit & contubernalis per decem annos, Paulo Frambotto typis vulgandam tradidit, voluitque dicari Octavio Ferrario, uti re ipsa dicavit nomine Johannis Michaëlis Pieruccii, & Pauli Frambotti typographi, Hannibal Gradarius Romanus, datis Patavii litteris XVI. cal. Maji 1663. quo anno in lucem publicam emissæ fuit *Gasparis Scioppii Comitis a Clara Valle Minerva Sanctiana, hoc est, Francisci Sanctii Brocensis de Causis lingue Latine Commentarius cum*

Observationum Scioppianarum Auctario. Patavii 1663. typis Pauli Frambotti super. Permissu. cum privilegiis. in 8. quam editionem habeo.

CXXVII. Atque hæc est Grammatica, de qua Janus Vincentius Gravina, elegantis ingenii vir, in *Originum Juris Civilis præfatione ad cupidam legum Juventutem* ait. *Hæc autem facultates cito assequetur adolescens, si e longa, & salebrosa via accedat ad faciliorem; ac primo retia vitæ impingaris Grammaticæ, quibus pueritia miserrime implicatur, & pro ea sumserit Sanctianam Scioppii, Vossique brevior, aut, ex his conflata, Novam Merodum Gallice scriptam, vel ejus Epitomen.*

CXXVIII. De Grammatica vero Sanctio-Scioppiana, quam ipse Scioppius *Grammaticam Philosophicam* inscripsit, & Mediolani edidit anno 1628. ita judicavit cl. vir Didacus Saavedra in ingeniosissima *Republica Litteraria. Regularum, & præceptorum multitudo magna erat: & licet Sanctius Brocensis eorum numerum minuerat in sua docta Minerva, quam Scioppius potius cognoscendam dedit, quam auxit; nihilominus opprimebant illorum adolescentum caput, multique impatientes studium deserebant.*

CXXIX. Voluissem ut in editione Patavina *Minervæ* a Scioppio auctæ non confusæ fuissent observationes Scioppii cum contextu Sanctii, ut lectores scirent quid cujusque esset. Quod in nulla alia editione a is diligenter distinctum est.

CXXX. Hoc opus recusum fuit Amstelædami multo correctius anno 1664. in 8.

CXXXI. Postea anno 1687. Franequeræ prodit in lucem publicam Francisci Sanctii *Minerva* cum notis Casparis Scioppii, & Jacobi Perizonii in 8.

CXXXII. Deinde ibidem repetita fuit impressio in scio Perizonio, anno 1693. in 8.

CXXXIII. Progrediente tempore suas auxit Notæ

tas Perizonius, & Franequeræ etiam eas edidit, anno 1702.

CXXXIV. Deinde Amstelædami, anno 1714. in 8.

CXXXV. Postremo locupletiores fecit emendatioresque, ediditque eas Amstelædami anno 1724. ut ipse latius memorat in sua *Præfatione.*

CXXXVI. Hæc editio repetita fuit ibidem apud Jansenio-Waesburgios, anno 1732.

CXXXVII. Et iterata ibidem apud viduam & filium Salomonis Schouten, anno 1754. quæ editio sexta ex Scioppio Perizonianis prioribus est emendatior, & accessione Correctionum ipsius Sanctii, Diatribæque L. Kusteri de verbo *Cerno* auctior. Quam Sanctii accessionem communicavi ego cum illustrissimo viro Ottone Friderico Comite de Lynden, litterarum eximio fautore, & ipsomet litteratissimo, qui eam edi mandavit.

CXXXVIII. Denique Tournesii, viri nati propagandis litteris, septimam editionem adornarunt anno 1762. Itaque si omnes *Minervæ* editiones numerentur ad hunc usque diem, si hanc præsentem includamus, sunt undecim.

CXXXIX. Inscripsit Sanctius hoc opus suum *Minervam, seu de Caussis Linguae Latinæ.* Titulum *Minervæ* longiuscule petivit: &, ut verum fatear, subobscurus mihi videtur, licet ipse erudite comprobaret, & illustraret eum in *capite primo libri primi Minervæ.* Ego ita censeo. Augustinus Saturnius e valle Canonica, Eremita Augustinianus, cognomento Brixienensis, cum ingentem Grammaticorum numerum collegisset, ut refert Thomas Gratianus in *Anastasi Augustiniana*, adgressus est loquendi regulas ex eorum dictis concinnare, tandemque eas, ut essent cæteris, qui hanc Artem profitentur, communes, excudendas tradidit titulo *Mercurii bilinguis, sive, Institutionum Grammaticalium Lib. IV.* Placuit Sanctio non

non ineptus titulus, & ut meliorem efficeret, e Deorum consentum numero *Minervam* telegit. Certe idem Sanctius caput primum libri primi *Minervæ* ita finivit. *Augustinus Saturnius suas acutissimas dissertationes in Grammatica Mercurium vocavit, quem quia minus aliquando probamus, Minervam illi fidem monitorem adhibemus.* Adhibuit quidem admonitricem; sed non sine stomacho, nam libro III. cap. I. ita scripsit. *Contra Priscianum stulte admodum, & proterve debacchatur Augustinus Saturnius, lib. III. c. II. in suo sophistico Mercurio, quem nostra Minerva supplantabit.* Et posteaquam Saturnii insolentiam adversus Priscianum descripsit, ait: *Hæc ille inutilis Mercurius. Nunc Minervam audiamus. Dii te eradicent, Augustine, cum tuis istis cavillis. Et paullo post. O mentis inops, quæ te vexat dementia? Hic tecum fustibus agendum erat, non ratione.* Nimis iracundus erat eo die, quo Sanctius hæc scribebat. Forte oblæsam a Saturnio Prisciani nobilissimi Grammatici dignitatem, Sanctius ira ita exarsit, ut non Sanctius videatur, sed plagosus Orbilius.

CXL. Brocensis *Minerva* agit de *Causis Linguae Latine*. De quibus pauca, & ea sparsa leguntur apud M. Varronem in superstitibus libris *De Lingua Latina*: nonnulla, sed stilo, & more barbaro apud Johannem de Miravet in *Arte Grammatica*; plurima denique, & ea quidem præclara, apud Julium Cæsarem Scaligerum mirabilis ingenii virum in tredecim libris *de Causis lingue Latine*. Sanctius verò præter cæteros enucleavit causas constructionis partium orationis, rationem auctoritatibus confirmans, in quibus coacervandis diligentissimus fuit, quia disputabat adversus homines opinionibus falsis præoccupatos, & incredulos; cumque illa diligentia perseverasset per multos annos; neque antiquorum & eloquentium scriptorum testimonia temporum ordine servato allegavit, ut melius cognosceretur usus perseverantia; neque

semper quæ adiciebat, suis locis collocavit: quod pluribus exemplis confirmari posset.

..... *Quandoque bonus dormitat Homerus.*

Verum opere in longo fas est obrepere somnum. Illud negari non potest, fuisse eum Grammaticorum Potamonem: & Grammaticæ Philosophicæ pueris tradendæ principem. Quò respiciens Scioppius in fine Tractatus *De veteris ac novæ Grammaticæ Latine origine, dignitate, & usu*, vocavit Sanctium, summum philosophum.

CXLI. In libro primo egregie agit de *Partibus Orationis*: in secundo de *constructione nominum* breviter, & perspicue: in tertio de *constructione verborum*, ubi multos Grammaticorum errores diligentissime confutavit magno testimoniorum numero: in quarto de *Figuris Constructionis*: ubi cum probasset doctrinam supplendi esse valde necessariam, ita conclusit. *Liceat nobis per Grammaticos thesauros Ellipseos aperire, sine quibus injuriam facit Latino sermoni, qui se Latinum audet nominare. Diligentissimum* in hoc argumento vocavit Sanctius Thomam Linacrum, cap. I. exiguae *Minervæ*. Sed pauca ille concessit, si cum Sanctio conferatur; & tamen ipse Sanctius aliquando lampada tradet aliis: nam hoc argumentum latissime patet.

CXLII. Præter *Figurarum* explicationem accuratam, elegantes tractatus edidit ad incudem, & limam revocatos, videlicet.

CXLIII. *Unius vocis unica est significatio, sive, de Vocibus Homonymis*; qui tractatus idem est, ac primum ejus *Paradoxon*.

CXLIV. *De Analogia significationum*. Qui tractatus descriptus est ex secundo *Paradoxo*, si excipias paucula addita, & immutata.

CXLV. *Exploditur Grammaticorum Antiphrasis*: prout explosit in tertio *Paradoxo*, nisi quod pauca addidit, & nonnihil demisit,

CXLVI.

CXLVI. Denique subjicitur *Responsio ad quædam objecta*, quam responsionem sequitur *Paradoxon secundum*, cujus titulus est: *Qui Latine garriunt, corrumpunt ipsam Latinitatem*, ubi Sanctius omisit primam dedicationem inscriptam Auditoribus suis, & substituit aliam lectori.

CXLVII. Postremo brevissimum summarium adjecit inscriptum, *De Partibus Orationis*, de quo ipse in Dedicatione ita scripsit. *Hanc methodum ante annos aliquot non sine præclaris experimentis divulgatam huic operi subjunxi, quia Minerva tota in hoc est, ut regulas illas tum veras, tum facillimas esse perdoceat.* Nominum declinationum, & Verborum conjugationum paradigmata, ut quæ facile a quovis suppleri possunt, in hac Methodo omisit, in qua præcepta nude & perspicue proponuntur, si excipias aliquot versus declinationum nominum, & conjugationum verborum, & supinorum. Itemque de qualitate syllabarum. De his autem postremis regulis ad Profodiam spectantibus ita censuit Scioppius in *Institutionibus Grammaticæ Latinæ*. *Magister meus Sanctius, & alii, qui eadem de re versus contexuere, minus mihi satisfaciunt.* Merito, quia omnes sunt nimis breves, & obscuri, ut metro satisfaciant. Atque hæc quidem de *Minerva* dixisse sufficiat. Cujus

CXLVIII. Auctor in ea ita sibi complacuit, ut perinde quasi Ælius Antonius Nebrissenis morti proximis Virgilianum illud occineret,

*Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face barbatus, ferroque sequare Perottos.*

Non dubitaverit dicere, ab eo sibi munus illud injunctum, ut barbaros Grammaticos ferro & igne extingueret. Et non sine injuria Archiepiscopi Siphontini vocavit eos *barbatus Perottos*, non eo sensu, quo Persius sat. IV. Socratem appellavit *barbatum magistrum*, quia re vera more sui temporis, quem

diu Philosophi tenuerunt, barbam aluit; sed quo Cicero Pisonem irridens in *Orat. pro Sextio*, cap. 8. dixit: *Unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columnen reipublicæ, diceres intueri.* Ergo proverbiali dicendi genere, quod indicavit Cicero, *Lib. IV. de Finib. cap. 23.* Brocensis appellavit *barbatus Perottos*; Grammaticos cascos, Nicolao Perotto similes, veræ & incorruptæ Grammaticæ ignaros; ita ut nomen illud, *barbatus*, adjectivum sit; non vero proprium alicujus Grammatici a Perotto distincti, imitatione Virgilio ita exigente. Ideoque non debuit scribi cum initiali majuscula, ut acute observavit vetus amicus meus, & Musis carissimus, Cl. Johannes Iriarte, Bibliothecarius Regius. Votum autem Nebrissenis Virgilianam Didonem imitantis, mellius in alterum, quam in Perottum caderet. Verum Sanctius fatigari noluit in alio nomine quærendo, quod justæ carminis mensuræ facile aptaretur.

CXLIX. A Grammatica Sanctius paullisper digrediens, ad Dialecticam rediit, emendare cupiens nonnullorum errores. Edidit enim libellum sic inscriptum.

CL. *Francisci Sanctii Brocensis in inclyta Salmanticensi Academia Rhetorices, Græcæque linguæ Primarii Doctoris: de nonnullis Porphyrii, aliorumque in Dialectica erroribus Scholæ Dialecticæ. Sub permissu. Salmanticæ Excudebat Michaël Serranus de Vargas. An. 1588. in 8.*

CLI. Hanc editionem secuta est alia ejusdem libelli, quem *Sub permissu Salmanticæ Excudebat Didacus a Cussio, anno 1597. in 8.*

CLII. Auctoris Præfatio *Ad suos Auditores* luce dignissima est, quia nonnulla continet scitu digna, quæ de se prædicat. Sic se habet.

CLIII. *Corruptarum Artium causas cum mecum reputo, Auditores Candidissimi, duas inter alias reperi-*

rio, quæ familiam ducunt potissimum. Prima est cuiusdam Sophistæ dictum. Oportet addiscentem credere. Hoc enim adolescentes fieri magistris meliores prohibentur, & doctiores. Id testimoniis doctorum, & ratione possem confirmare, si id nunc agerem. Mihi certe divinitus arbitror contigisse, ut per totum triennium, quo Philosophicis studiis impenditur opera, magistris meis nunquam aliquid assentirer. Videbam eos Græci, Latinique sermonis non solum ignaros, sed fugitantes, ita de suppositionibus, ampliationibus, restrictionibus, appellationibus, exponibilibus, ascensu, & descensu contententes: ut garrula & invicta loquacitate nos cogerent, ut unam, & eandem feminam meretricem & virginem esse crederemus: & aliud esse, Vidi Papam, aliud, Papam vidi, quæ longe differre docent. Altera causa est, cum longum usum in hoc abusu, & sic majores docuisse prætexunt. Nobis (inquit D. Augustinus) qui ratione vincimus, frustra consuetudo obijcitur, quasi consuetudo major sit veritate. Quid quod (ut est apud Jurisconsultos) possessor malæ fidei nunquam potest præscribere. Cum tamen hæc veriora sint, quàm quæ apud Sagram, & ego contra eos tantum qui antiquo tramite novas vias sectantes desciverunt, bellum geram: Magister novitatis appellor. Sed hoc me consolor, quoddam a paucis, qui optime sentiunt, inter illos annuor, qui Cerberum ab inferis conantur extrahere. Vos quoque, Auditores optimi, præclaris conatibus favete, & pro viribus veritatis causam suscipite, suscepam defendite, & ab invidorum morsibus vindicate. Nulli interim, nec mihi ipsi assentientes, nisi quæ præcepta fuerint, firmis rationibus & argumentis comprobabuntur. Valete.

CLIV. Huc usque Sanctius, qui in hoc libello quantum ingenio valuerit, ostendit, qui utinam de Philosophia scripsisset, ut ipse cogitabat, sperabatque, prout memoriæ tradidit in fine hujus libelli: habemus enim Philosophicas Disputationes acutissimas, præsertim in Metaphysicis.

CLV.

CLV. Postea Sanctius emendare voluit, Scholiisque declarare Virgilii Bucolica, & Horatii Artem Poeticam illustrare, ediditque.

P. Virgilii Maronis Bucolica serio emendata, cum scholiis Franc. Sanctii Brocensis in Salmani. Academia Primarii Rhetorices, Græcæque linguæ Doctoris. Sub permisso. Salmanticæ, apud Didacum a Cussio. 1591. in 8.

CLVI. Franciscus Sanctius in Præfatione ad lectorem ita scripsit. Constituerant viri quidam doctissimi (unus ex iis fuit Johannes Grial, Canonicus Calagurritanus, ut ait Guilielmus Foquel in Dedicatone ei facta) mihi que carissimi, ut quam correctissima Virgilii opera excuderentur, quorum ea fuit mens, is scopus, ut nihil adderent, demerent, aut mutarent, quod non antiquorum librorum fide confirmaretur. Cumque opera Virgilii (ut ait Foquelius) ex antiquis manuscriptis codicibus, doctorum judicio examinata sibi excudenda Grial tradidisset, atque hic nihil cunctatus, operi manus admovisset, postea ita fuit intermissum, ut nulla jam aliqua esset spes tam præclari conatus perficiendi. Foquelius tamen, quia Bucolica pene absolverat, ne Grialis curæ omnes perirent omnino, ea vulgare decrevit, exorato Francisco Sanctio Brocensi, ut ex miscellaneis, quæ in adversariis habebat, auctuarii vice aliquid Foquelius adderet. Brocensis, ut ipse refert, in his Bucolicis unicum vocem mutavit, cum Oeteo pro Actæo supposuit. Recessit autem ab Orthographia, quam in aliis libris secutus fuerat. Quod ipse ita narrat. Quod attinet ad litteram Græcam y, non est mutatio, sed animadversio, ut facilius intelligatur antiquos homines expressisse Y Græcum per U: cujus rei sunt auctores Sosipater Chariſius, Terentianus Maurus, Victorinus, Terentius Scaurus, Verrius Flaccus, & Erasmus in libello de Pronuntiatione. Novissime vero Adolphus Meitkerchus ita dilucide, vere ac eleganter de Vera Pronuntiatione Græca disseruit, ut facillimo negotio totam Italianam,

liam, Galliam, & Germaniam ab hac Gothorum & barbarorum pronuntiandi fœditate avocaverit. Hic me magna cura liberavit scribendi contra F. Michaëlem Salinas, qui fœtidum, & ridiculum librum de docta (ut ipse somniat) pronuntiatione confecit. Non hic ego contendo in verbis Græcis abjiciendum Y, sed sonandum U, cum doctissimis adsevero. Licebit enim scribas Nymphas, corylos, serpyllum, dum tamen Numphas, corulos, serpulum, agnoscas, ut Græcis antiquis in usu fuisse jam nemo est vel mediocriter doctus, qui id ignoret. Gothi, & cæteri barbari, qui bona omnia corruerunt, hanc etiam pronuntiandi pestem intulerunt. Multæ tamen voces genuinum sonum retinuerunt, nec corrupte leguntur, cum per y Græce scribantur: ut, Cumæ, Thule, astu, Ligurio, grunio, induo, luo, ruo, suo, cluo, gubernio, turbo, turba, curia, columbus, cuniculus, buxus, fruges, scutum, angulus, botrus, genu, cupressus, cuprum, marsupium, bursa, cutis, turris, cuminum, muræna, ruta, sus, cubus, sambuca, stupa, fuga, duo, sub, super, superbus, & omnia nomina Romana, quæ Græci scribunt per Y, enunciabant ipsi Græci per U: ut Romylus, Nymas, Tyllius, Syllas: silva vero, sibilus, & fidus, Latina sunt, & per y scribi non debent.

CLVII. Huc usque Sanctius, unde constat quali Orthographia in hoc aliisque posterioribus operibus usus fuerit. In reprehensione vero fratris Michaëlis Salinæ nimis acerbus fuit.

CLVIII. Ad ejus vero Adnotationes quod attinet, paucæ sunt, sed doctæ. In earum fine, ut Ecloga IV. illustraretur, adjunxit suam interpretationem Acrostichidis de Jesu Christo Dei filio Salvatore, & ejus cruce, ex libro VIII. Oraculorum, Sibyllæ Erythrææ falso tributorum.

CLIX. His omnibus subjunxit brevem Admonitionem, in qua, ut ejus verbis utar, Exploduntur inepti

inepti Centones a Divinis Æneidos carminibus.

CLX. In Horatii Arte Poëtica illustranda diligentior fuit. Prodiit ea in lucem hoc titulo insignita. Francisci Sanctii Brocensis in incluta Salmanticensi Academia Rhetorices, Græcæque linguæ Primarii Doctoris, In Artem Poëticam Horatii Annotationes. Salmanticae, apud Joannem & Andream Renaut fratres. 1591. in 8.

CLXI. Auctor hoc opus dedicavit Cl. viro Antonio Guevaræ, Priori Sancti Michaëlis de Scalada, qui ediderat in Habacuc Prophetam Commentarios, & in Psalmos Davidis breves Annotationunculas, & post ejus laudes, celebratamque Analyseos excellentem virtutem, quam ipse sequi sibi proposuit in hoc opusculo, ita scripsit. Libellum ante annos triginta de Interpretandis Auctoribus publicavi, in quo Artem Poëticam Horatii cursim per methodum explicavi. Sed quia rem ipsam Tibi, & doctis multis magis attigisse, quàm explicasse videbar: tuo monitu & hortatu non solum Artem Poëticam, sed & Silvas Angeli Politiani, quas adolescentulus illustraveram, nunc auctiores, & emendatiores repono.

CLXII. Hujus operis illustratio sic se habet. In margine textus Horatiani nonnullas citationes appinxit, ut lectores consulant Auctores eum declarantes. Præcipue vero allegat Erasmus in Adagiis, in quorum lectione ille more sui seculi versatissimus erat: ideoque in omnibus Scholiis, quæ scripsit, passim eum laudavit. Grammatici illius temporis tanti faciebant Erasmi Adagia, (opus re vera eruditissimum, vel nolente Schotto) ut Laurentius Palmyrenus in disputatione de Vera & facili imitatione Ciceronis, in admonitione quadam ita scripserit. Deus concedat longam vitam Inquisitori maximo, qui in hoc (Xysti Be-tuleji) & aliis libris, liberalior fuit erga studiosos, quàm Papa (Paullus scilicet IV.) nam si Erasmi Adagia nobis eriperentur, uti Papa volebas in suo Catalogo,

ralogo, valde nobis sudandum esset. Sed tamen postea Erasmi Adagia Paulli Manuccii studio, atque industria, doctissimorum Theologorum consilio, atque ope (ex præscripto sacrosancti Concilii Tridentini, Gregorio XIII. Pontifice Maximo auspice) ab omnibus mendis vindicata, quæ pium, & veritatis Catholica studiosum lectorem poterant offendere, anno 1575.

CLXIII. Franciscus Sanctius Horatii *Artem Poeticam* declaravit elegantissima *Ecphrasi*, cui subjunxit *Adnotationes* plenas bonæ frugis. Quid vero adnotaverit, ipse admonuit ad illud Horatii. *Invideor. Hinc* (inquit) *jam præmoneo lectorem, me non annotaturum in hac explicanda Horatii Arte, nisi ea tantum, quæ video a commentatoribus ignorari. Nam cætera quæ pertinent, vel ad Historiam, vel ad explicationem vocum, & codicum collationem, diligenter & docte præstitit Lambinus. Illinc censeo petenda, nos enim non Commentaria scribimus, sed ab aliis prætermittas animadversiones.*

CLXIV. Cum explicaret illud Horatii, *Si Græco fonte cadant*, acerrime invehit in Johannem Ludovicum Vivem. Cum autem illius viri memoria mihi venerabilis sit, dicam aliquid pro eo. Sanctii reprehensio hæc est. *Nec satis possum admirari doctissimum Ludovicum Vivem, qui tam audacter, tamque præter æquum, & decens, tot sinxerit vocabula in sua Exercitatione Linguae Latinæ. Nihil enim nunc bene dicitur Latine, nisi tantum illud, quod in libris politioris Latinitatis invenitur. Dum lingua vigeat, licebat doctis, & peritis (si modo usus id comprobaret) aliquas voces invenire, & in vulgum propalare. Quod & nunc Hispanis in Hispana lingua, & Gallicis, & Italis in sua licebit, si modo populus omnis id approbet. Sed in linguis Græca, Hebræa, Latina (quæ jam in usu populari non sunt, sed ex libris tantum eruendæ) minime licet verba fingere, nec Latine Linguae quicquam addere, quod ex libris Latino-*

rum non fulciatur. *Poteris tamen cum aliqua præfatione aliqua inferere: ut Galli PARLAMENTUM, quod Latine SENATUM: sic vocantur vulgo CARDINALES. Sic Itali vocant BANDERAS. Cæt.*

CLXV. Ipse Sanctius suppeditat nobis argumentum ad excusandum Vivem in multis locis. Quare ejus reprehensio temperanda est. Inopiam, paupertatem, vel potius egestatem Sermonis Latini confitentur Lucretius *Lib. I. versu 832.* Seneca *epist. 59.* & Plinius *Lib. IV. epist. 18.* Hæc egestas vel circumlocutione aliqua, vel vocabulo novo supplenda est. Circumlocutio sæpe non potest apte & perspicue rem significare: tumque forte aliunde nomen est notissimum linguæ affinis, aut in multis linguis usu hominum frequentibus usurpatum. Tunc igitur optimum est ex ea lingua novum nomen desumere.

.... *Licuit, semperque licebit*

Signatum præsentem notâ præcludere nomen.

Neque id tantum licet in oratione stricta, de qua Horatius loquebatur; sed in soluta etiam. *Si enim Zenon licuit, ut agebat Cicero, Lib. III. de finibus, cap. 4.* cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque ei nomen imponere; cur non liceat Catoni? Ego addo. Si licet Catoni, cur non Attico? Idcirco hic apud eundem Ciceronem *Academicorum Lib. I. cap. 7.* sic loquitur. *Dialecticorum vero verba nulla sunt publica: suis utuntur. Et id quidem commune omnium fere est Artium. Aut enim nova sunt rerum novarum facienda nomina, aut ex aliis transferenda. Quod si Græci faciunt, qui in iis rebus tot jam sæcula versantur, quanto id magis nobis concedendum est, qui hæc nunc primum tractare conamur? Quod de verbis philosophicis nominatim dixit Atticus, & de omnibus Artibus asseruit, etiam obtinet locum jure præcipuo in Theologia, quæ suas habet voces usu Christianorum consecratas, itemque Historia Ecclesiastica,*

fiastica, quibus quicumque non usi, cum Latina desunt, semper ridiculi visi sunt. Idem etiam obtinere debet in rebus, quæ frequenti hominum sermone nominandæ sunt. Nam circumlocutio adversatur brevitati, quæ in sermone necessaria est. Ipse Sanctius in Cere- tamini litterarii programme, dixit, *Threnos deslere: debito epathlo non fraudabitur*: & utrumque defendit. Dixit *Sonetta*, cum circumlocutione uti possent; Probavit supremum Parisiensem Senatam *Parlamentum* dici; Ecclesiæ Romanæ Presbyteros, *purpuratos* dici *Cardinales*; cur igitur invidet *Vivi* nominiter dicenti a malo *cydonio*, *cydoniatum*, ut *Valentini*, *acodony*, *codonyat*, & alia ediscerent magnam tum cum *Vives* vellet, ut pueri ediscerent magnam verborum copiam, ut Latine loqui scirent, cum usus posceret: alioqui videmus homines magnæ famæ, qui cum aliis non audent extra scientiam, quam profitentur, confabulari, quia eis desunt rerum vocabula.

CLXVI. Neque in hac disputatione distinguendum est inter linguam vivam, & mortuam. Quia quod attinet ad usum, æque viva est lingua nunc scribentium, ac eorum, qui nativam loquebantur. Ubi- cumque urget necessitas, locum habet. Ea exigente, ad novas res designandas vocabula nova cogitari possunt. An vero recipiantur, nec ne, docti judicant. Detur igitur venia Johanni Ludovico Vivi, qui quædam verba Græca usurpavit, ut ipse Sanctius in suis operibus; vel ob necessitatem, quia Latini deerant, vel ob ridiculam nonnullorum interlo- cutorum personam; vel a Græco fonte nonnulla derivavit necessitate etiam exigente; vel ipse denuo ex- cogitavit certa quadam analogia, deficientibus etiam Latinis: quæ si usu non invaluerunt, diversis charac- teribus designentur, ut a lectoribus evitentur, & tanti viri auctoritas salva maneat, ut de eo circumspecte judicemus. Quod si glossæ illæ, quæ in prima edi- tione Parisiensi *Linguae Latinae Exercitationis*, an-

1539.

1539. in marginibus appositæ fuerunt ad nonnulla vocabula intelligenda, in sequentibus editionibus re- petitæ fuissent, fortasse Franciscus Sanctius a tam severa reprehensione abstinuisset. Sed verissimum il- lud, *Quisque suos patimur manes*.

Eadem libidine reprehendendi paullo post voca- vit garrulum libellum *Perihermenias*, de quo B. Isi- dorus *Etymol. Lib. II. cap. 27.* ita scripsit: *Liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias for- mas iterationesque cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles, quando Perihermenias scriptitabat, calamum in mente tingeat.* Longe aliter ac Sanctius, sensit Boë- tius, ingenii præstantissimi vir, qui initio Commenta- riorum in hunc librum, ita scripsit: *Quanquam multa sint Aristotelis, quæ subtilissima Philosophiæ Arte ce- lata sunt, hic tamen ante omnia liber nimis & acumi- ne sententiarum, & verborum brevitate constrictus est.* Sed ut æqui simus ejus æstimatores, fortasse Sanctius cogitabat multa ibi ressecanda, & reliqua planius ex- poni debere. Nam, ut ait subtilissimus Petrus Jo- hannes Nunnescius, in erudito libro *De Recta atque utili ratione conficiendi curriculi Philosophici*, fol. 57. *liber ille male audit apud veteres ob insignem obscuri- tatem.*

CLXVII. Hoc Francisci Sanctii opusculum, quo de agimus, carminibus suis celebrarunt Franciscus Cabrera Morales Brocensis, Latine Græcæque linguæ Salmanticensis Primarius Professor, Johannes Bap- tista Munguia, Segobienensis, discipulus Sanctii, at- que Ludovicus Morales Cabrera, Brocensis, & ejus- dem discipulus.

CLXVIII. Postea Sanctius *Grammaticam Græcam* recoxit, ediditque hoc titulo.

Grammatica Græca Francisci Sanctii Brocensis in- clyta Salmanticensi Academia primarii Rhetorices Græcæque linguæ Doctoris. Ostenditur vera pronun- tiatio, quam a Gothiis & Barbaris acceptam Gram-

E 3.

matici

matici fœdaverunt. Cum licentia, Salmanticæ, ex officina Petri Lassi, anno 1592. in 8.

CLXIX. Dedicavit eam Sanctius D. Luisio Abarca de Bolea, cui inter alia hæc scripsit. *Ne ab optimis conatibus desistas, me urges, & impensis allicis, & volentem impellis, ut ea quæ melius ego in hac parte, quàm cæteri omnes, excogitaverim, in publicum litterarum usum emittam. Accipe igitur nunc Græcæ Grammaticæ Methodum facilem, & veram, quod utrumque aliis defuit, cujus ductu quilibet, vel mediocri ingenio intra quindecim, aut duodecim scholas poterit ad Græcos libros intelligendos avolare. Hic Sanctius tacite se præferre videtur in methodo docendæ linguæ Græcæ incomparabili viro Petro Johanni Nunnesio, qui anno 1556. ediderat Valentiniæ ex Johannis Mey Flandri typographia Institutiones Grammaticæ linguæ Græcæ, quas postea anno 1590. pleniores evulgavit Barcinone ex typographia viduæ Huberti Gotardi. Idemque Barcinone edidit Typum Institutionum Grammaticarum Etymologiæ & Syntaxeos linguæ Græcæ, Barcinone apud Petrum Malum, anno 1577. & Grammatiscam linguæ Græcæ, cui accessit libellus ejusdem, sed multo locupletior de mutatione linguæ Græcæ in Latinam cum formulis ad extremum Græcis epistolarum, & duplici rerum interpretatione Latina. Barcinone ex typographia Jacobo Cendrat anno 1589. Verum Sanctius videtur velle clavam eripere Herculi. Sibi vindicet palmam in methodo docendi linguam Latinam. Hac se jactet Sanctius. Et nos videamus nunc quo jure.*

CLXX. Inter Sanctii Institutiones ad Latinam linguam docendam aptiores sunt, quas edidit hoc titulo.

Francisci Sanctii Brocensis in inclyta Salmanticensi Academia Primarii Rhetorices Græcæque linguæ Doctoris, brevesque Grammatices Latine Institutiones, cæteræ fallaces, & prolixæ. Cum licentia supremi Senatus. Salmanticæ excudebat Joannes Ferdinandus. An. no 1595. in 8.

CLXXI.

CLXXI. His Institutionibus subjungitur.

Arte para en breve saber Latin. Compuesta por el Maestro Francisco Sanchez Cathedratico jubilado en Rhetorica, i Regente de Latin, i Griego en la Universidad de Salamanca.

*En Latinai Grammateias
regulas certissimas.
Sint procul tenebriones,
Qui docent falsissimas.*

Por ser esta Arte sacada de los Principes de la lengua Latina, ningun precepto hai en ella, que se pueda decir, que es sacado de alguna de las otras Artes.

Huc usque libri frons.

CLXXII. Superiores Institutiones Latine scriptas ediderat Brocensis anno 1576. quo data fuit Approbatio hic repetita, quæ sic se habet.

CLXXIII. De mandato Regii Senatus supremi legi has de Lingua Latina doctissimi viri Francisci Sanctii Brocensis Institutiones: dignasque judico, quæ iterum, & sæpius typis mandentur: utpote quæ præter egregiam brevitatem, qua traduntur, methodo & perspicuitate præstant. Dat. in Collegio Societatis Jesu IV. Cal. Quintil. MDLXXVI.

Hieronymus Higuera.

CLXXIV. Hic est insignis ille vir Hieronymus Roman de la Higuera, notissimus ob fictions multorum Chronicorum, & qui potuisset esse vir præclari nominis, si veritatis viam secutus fuisset.

CLXXV. Dedicavit Sanctius has Institutiones cl. viro Luisio Abarca, doctori designato, qui anno 1591. & iterum 1594. fuerat Academiæ Salmanticensis Rector, quem ita laudavit. Linguas Latinam, & Græcam pene jam evanescentes, restituto Trilingui Collegio, sic in gradum reposuisti, sic vacillantes confir-

masli, ut spem firmissimam concipiamus, multo melius
& felicius, quàm antea, pullulaturas. Nec operum
tuorum illud fuit postremum (siquidem in utilitatem
& commodum Hispanæ juventutis illud dedisti) quod
me jam desidem, & de belli victoria, quod contra
Hydrum Lernæam, id est, contra Grammatico-
rum pervicaciam, jam ante triginta annos gero, sic
erexisti, sic instimulasti, & in prælium acuisi, ut
iners, timidus, & loci desertor, nisi tuis integerri-
mis exhortationibus paruissem, merito possim exis-
timari. Accipe igitur serena fronte, & Mi-
minaci perfici jussisti. Qui uno afflatu, & Mi-
nervæ præsidio fultus, facile, ut spero, Grammatico-
rum ficulnea tela confringet, dissipabit. Hæc Sanctius.

CLXXVI. Ejus paradigmata declinationum no-
minum, & verborum conjugationum nimis deminuta
sunt. Ille (ut plerumque solent Grammatici) usui
lectionis multa relinquebat, quæ utilius est ut edifi-
cantur per præmissorum exemplorum analogiam.

CLXXVII. Regulæ De Genere Nominum, &
De Nominum Declinatione eadem sunt, ac illæ,
quæ Minervæ subjectæ sunt in Sanctiana Methodo
De Partibus Orationis. De Verborum Præteritis acti-
vis & passivis initio eadem, postea diversæ. De
Quantitate Syllabarum eadem. Præcepta, De Con-
structione sunt egregia, ob veritatem, brevitatem,
perspicuitatemque, quibus subjunxit Annotationes,
quarum initio sic ait. Quoniam Minerva nostra dilu-
cide, vere, atque ordine Grammaticorum tenebras
discutit: & præceptorum, quæ hic traduntur, exac-
tam reddit rationem: hic tantum aliqua, quæ ad has
Institutiones explanandas spectant, obiter percurramus.
Sunt autem hæ Annotationes doctissimæ, & utilissimæ.

CLXXVIII. Celebravit eas Institutiones Alpho-
sus Sanctius Ballista Talabricensis Johannis Marianæ
magister in lingua Latina, ut ipse Mariana refert
in fine libri tertii De Morte & Immortalitate,
ubi

ubi omnes magistros suos recensuit, scilicet Ballistam
in Arte Grammatica, in Philosophia Marcum Sancti-
um, & Cyprianum, in Theologia Mantium Do-
minicanum. Ballistæ Epigramma de Grammatica Sancti-
ii hoc est.

Temporibus lætis magno Cicerone tonante
Exeruit nitidum lingua Latina caput.
Ast illo extincto sævo commota dolore
In duro jacuit lingua Latina solo.
Sunt multi adnisi arte illam relevare jacentem,
Digni queis Musæ præmia digna ferant.
Gens fuit illa rudis, dura sic arte juvabat,
Cur dabit ingenteis pauper agellus opes?
Ecce suam tandem ostentat facundia pompam,
Et prisca vires jam sibi restituit.
Sanctius hanc nobis sartam tectamque tuetur.
Sit sperare nefas omnibus ulterius.

CLXXIX. Ipse Franciscus Sanctius Institutiones
suas finivit his versiculis, quibus librum suum allo-
quitur.

Erunt vulnifico, libelle, dente
Qui te forte petant, truce lingua
Conscindant, video, quod unus ausis
Turbæ obsistere copiosiori,
Quàm cui prævalidæ decem phalanges
Pugnent: unius æstimabis assis
Hos: velutque puer sinister aurem,
Qui somnum simulat, tacebis usque
Derisus, stupidos, parumque doctos
Et quantum est hominum invenustiorum
Omnes unius æstimabis assis.

CLXXX. Quod attinet ad alteram hujus libelli
partem, scilicet Artem ad brevi discendum linguam
Latinam, ex ea colligitur, Sanctium etiam docuisse
Grammaticam Latinam lingua Hispana. Etsi vero
hujus

hujus libelli titulus id præstare videatur, non ita est. Solummodo enim hæc continet argumenta Hispanice scripta. *De utilitate, quæ provenit ex Grammatica tradita lingua vernacula.* Ubi evidentes affert rationes, scilicet, ignotum per notum doceri debere; experientiam ostendere idem fieri debere; atque hanc utilitatem præclare probasse magistrum Bustum in Arte excusa anno 1532. ad usum puerorum, Principis Pedissequorum (is fuit Barnabas de Busto auctor *Introductionum Grammaticarum*, quas anno sequenti editas fuisse refert Nicolaus Antonius) idemque confirmat auctoritate doctoris Bartholomæi Frias de Albornoz, Talaverensis, Jurisprudentiæ professoris in Academia Ursonensi. Nam cum anno 1566. Sanctius ei misisset suas *Institutiones*, valde probavit earum methodum, & brevitatem; adjunxit vero, se in ea semper fuisse sententia, linguas debere doceri per eam quam scit discipulus. Potuisset addere Sanctius auctoritatem, & exemplum sapientissimi Ælii Antonii Nebrissenfis, qui Reginæ Elisabethæ jussu Latino-Hispanam edidit Grammaticam. Cujus exemplum præter memoratum Bustum postea secutus fuit Petrus Simon Aprilis editis *De Arte Grammatica libri* quatuor cum interpretatione Hispana ante annum 1569. Hoc ipso anno, & postea Tudelæ anno 1573. & tandem simplicius Hispana lingua, & omnino relicta Latina, designatus doctor Petrus de Guevara in *Lusu & exercitatione Litterarum*, anno, ut puto, 1581. & majori peritia Gundizalvus Correas in *Trilingui* edito Salmanticæ, anno 1627.

CLXXXI. Præterea Sanctius in hoc libello, quo de agimus, tradidit *Regulas ad perfecte legendum, & pronunciandum linguam Latinam*, ubi illud memorandum occurrit, semper deberi pronunciari T. & non C. etiamsi T. litteram sequatur I. pro qua sententia per illa tempora stabat summæ sapientiæ vir Benedictus Arias Montanus.

CLXXXII.

CLXXXII. Postremo Versibus Rithmicis tradit regulas tertiæ declinationis. Quibus hic libellus finitur, absque ullis aliis præceptis.

Cum mirarer ego hujus libelli frontem promittere Artem integram, & tamen memoratis præfatiunculis nullas regulas subjectas fuisse præter eas, quæ pertinent ad tertiam declinationem; cumque aliunde viderem a Petro Guevara in *Lusu & Exercitatione Litterarum*, fol. 10. editas fuisse Francisci Sanctii *Regulas de Generibus Nominum*, Hispanis versiculis conscriptas, conjectari cœpi, Franciscum Sanctium, manuscriptas, aut typis excusas tradidisse discipulis suis Hispana lingua Grammaticæ Regulas: cumque hanc meam conjecturam indicassem cl. doctissimoque viro Ferdinando Velasco Fiscali Regio inter duodecim viros silibus judicandis in Aula & Urbe Regali, significavit mihi, se habere in sua locupletissima bibliotheca quatuor folia quadripartitæ chartæ *De Grammaticæ Partibus*, qui codicillus videbatur esse Francisci Sanctii, & memoratæ Arti, licet octuplicate chartæ, adglutinus erat foliis complicatis, ut minori formæ adaptaretur: atque inde exemit eum codicillum, eumque pro summa sua liberalitate, & erga litteras amore, ad me misit, ut ejus rei certior fierem. Simul autem ac eum aspexi, judicavi esse Sanctii opus, cum ob doctrinam omnino Sanctianam, tum ob regulas Generum, quæ eadem sunt, ac editæ a Guevara: & quod magis est, quia hujus codicilli Auctor ter allegavit hanc editionem *Institutionum suarum Grammatices Latinæ*: & tres citationes respondent foliis a se allegatis. Itaque tanti viri beneficio habemus hanc eximiam Artem breviter ediscendi linguam Latinam, omnino integram: quæ alioqui perisset, quia separatim, & diversa forma excusa erat, & sui Auctoris nomine carebat. Ejus præcepta brevissima sunt, & plerumque perspicua, nisi cum metri causa in obscuritatem incidunt.

CLXXXIII.

CLXXXIII. Verum ne videar esse cæcus Francisci Sanctii admirator, dissimulare nequeo insolentem quandam ejus asseverationem, qua, in capite *de utilitate quæ percipitur ex Grammatica vernacule scripta*, agens de Grammaticorum opinionibus, ausus est hæc scribere fideliter in Latinam linguam translata. *Itaque Deum testem advoco, neque fallor, me qui plusquam centum Grammaticos evolverim, nullum vidisse, qui Grammaticam sciat, etiamsi inter illos numeretur Quintilianus.* In quo profecto nimium quantum desipuit. Quintiliani enim eloquentia adeo mirabilis est, ut ipsa probet fuisse illum eruditissimum Grammaticum. Nemo enim potest esse eloquens, nisi qui aut proprie & emendate loquendi præcepta, aut rectum loquendi usum iis conformem probe noverit. Quintilianus autem in utroque fuit versatissimus. Legit enim scripta celeberrimorum Grammaticorum, scilicet, Varronis, C. Cæsaris, M. Catonis, Nigidii Figuli, Festi, Pediani, Bassi, Gniphonis, aliorumque, in quorum scriptis Ars Grammatica perfectissime tradita fuit, siquidem eorum reliquæ suffecerunt ut Sanctius eam discere, & docere potuerit: nam Grammaticos omnes, quos ipse legit, non alios magistros habuerunt, cum ad eorum auctoritatem passim provocent. Usus autem recte loquendi ita Quintilianus observavit, ut inter præstantissimos Latinæ linguæ magistros jure merito censeatur. Verum in aliquibus Franciscus Sanctius ita opinatus fuit, ut sibi persuaserit, eum qui contra sentiat, nihil sentire: cum tamen sive illa affirmes, sive neges, re vera affirmantes, & negantes in usu loquendi non dissentiant.

CLXXXIV. Cum considerasset Sanctius, quam utile sit Juventutem conjungere Latinitatem una cum Historia Litteraria, & Philologia, atque illam sine his nullo modo obtineri posse; contulit se ad explanandas iterum Angeli Politiani *Silvas*; quasque adolescens illustraverat, curis maturioribus, & amplioribus,

ribus, senex elucidavit. Prodierunt igitur in lucem publicam.

Angeli Politiani *Silvæ*, *Nutricia*, *Rusticus*, *Manto*, *Ambra cum Scholiis Francisci Sanctii Brocensis in incluta Salmanticensi Academia Latinæ Græcæque linguæ Primarii Doctoris. Salmanticæ*, Excudebat Petrus Lassus 1596. in 8.

CLXXXV. Angelus Cinus, dictus Politianus a Monte Politiano, patria sua, Sacerdos Canonicusque Florentinus, vir fuit ingenii excellentis, atque in litteris humanioribus exercitissimus, & tam in stricta, quam soluta oratione politissimus. Propterea dignus fuit, cujus scripta explanarentur a celeberrimis Grammaticis. Ejus opera Aldus primus Venetiis edidit anno 1498. Postea Ascensius Parisiis anno 1519. una cum commentariis in Epistolas & miscellanea, & Francisci quoque Sylvii in epistolas, cum indice, & Græcorum omnium per Jacobum Tufanum interpretatione. Postremo eadem Epistolæ prodierunt in lucem, cum explanationibus Francisci Sylvii rursum auctis, & recognitis, cumque Jodoci Badii Ascensii Scholiis impressis ad sextum calendas majas 1526. quam editionem habeo. Cum tanta igitur esset Angeli Politiani celebritas, & ejus opera adeo erudita, & elegantia, mirum non est, ea prælegi solita in Hispaniæ Academiis. De Valentina id testatur Laurentius Palmyrenus in dedicatione libelli *de Ratione imitandi Ciceronem*, quam scripsit Cæsaraugustæ calendis Februariis, anno 1560. ubi alloquens Honoratum Johannem, immortalis memoriæ virum, inter alia refert auctorem fuisse Andreæ Semperio, medico, & Petro Johanni Nunnesio, ut Ciceronem Erasmo (qui etiam prælegebatur) & Politiano præferrent. Magister etiam doctorque Franciscus Sanctius, Canonicus Ecclesiæ Salmanticensis, ejus Academiae professor, in licentia imprimendi Politiani *Silvas*, quam ut Episcopatus Salmanticensis Provisor concessit die

15. Junii anno 1596. dixit, se illam concedere, considerans, esse librum, qui tunc prælegebatur in Academiis, quique excusus fuerat in illa urbe, Salmantica scilicet. Mirum igitur non est, Politiani Silvas illustrasse Sanctium.

CLXXXVI. *Silvarum* nomine intelliguntur opuscula varia voluptatis causa conscripta, ut Papinii Statii *Silvarum* libri quinque, quia nimirum similia sunt Silvis, in quibus magna diversarum arborum varietas est. Quo sensu etiam Cicero sub Crassi persona, *Lib. III. de Orat. cap. 26.* per metaphoram dixit, *Primum silva rerum, ac sententiarum comparanda est.*

CLXXXVII. Prima *Silva* inscribitur *Nutricia*. Absolvit eam Politianus in Fesulano, VIII. idus Octobris, M. CCCC. LXXXVI. Sunt autem *Nutricia*, quæ nutricibus debentur ob infantium alimentum, ut docet Ulpianus, l. I. §. *ad nutricia* 14. *de extraord. cognit.* Politianus hic nutricem intellexit Poëticam, in cujus laudem, & alumnorum ejus, excellentium scilicet Poëtarum, hoc carmen composuit, quod dicavit Antoniotto Gentili titulo sanctæ Anastasiæ Presbytero Cardinali Auriensi, cui ita scripsit. *Parvum quidem tuo nomini libellum dedico, sed (ut spero) nec inanem rerum, nec inopem. Multa & remota lectio, multa illum formavit opera. Titulum Nutricia diximus. Qua figura & Statius Soteria Plenior hic enim mihi visus, & argumento coherentior, quam qui olim placuerat Nutrix.* Sed uberius de ipso opere ipse Politianus locutus fuit in epistola I. libri IX. ad Matthiam Pannoniæ Regem, cui mittens hoc opusculum, ita scripsit. *Ut autem gustum sumere aliquem jam nunc vigiliarum nostrarum possis, en poema Tibi multa lima cruciatum, quod laudes Poëticæ, quod historiam continet omnium fere vatum: sed & mittam Commentarios paullo post in id opus copiosissimos, in quibus quidquid de varia, multiplicique lectione condidimus,*
expli-

explicabitur. Ac (nisi me dulcissimus amor suscepti laboris fallit) tantas ex hoc libello velut e thesauro divitias proferemus, ut magna ex parte studiosæ juventutis quædam veluti inopia relevetur: ac tum denique puto quivis intelliget, quam multis ista mihi lucubrationibus constiterint. Quare ne quæso numeret Angeli Politiani carmina lector, sed ponderet. Tu vero, Matthia Rex Regum prorsus omnium celeberrime, dum Tibi Commentarios quoque multiplici pagina surgentes evigilamus, accipe hunc interim rogo libellum vultu quo Regem decet, hoc est, sereno & hilari.

CLXXXVIII. Illos Commentarios, quos Politianus promisit, aut non absolvit, aut absolutos non edidit. Verum bene est quod plenissimorum Commentariorum vice esse possunt Lili Gregorii Gyraldi Ferrariensis eruditissimi viri *De Historia Poëtarum tam Græcorum, quam Latinorum Dialogi decem*, quicum Politiani *Nutricia* legisset, impulsus fuit ad stupendum opus conficiendum. Sed nominatim Johannes Alexander Braccianus doctissima in Germania, *Scholia* edidit in Politiani *Nutricia*. Videtur autem Sanctius illum non legisse, siquidem ejus nullam mentionem fecit in suis *Annotationibus*, quas proculdubio scripsit anteaquam cl. vir Johannes de Rojas Commentarios componeret in *Nutricia*, de quibus videri potest quid senserit eruditissimus Ferdinandus Pin-tianus in epistola ad Suritam, quæ legitur in *Progressibus Historiæ in Regno Aragonum*, apud Dormerium, pag. 444.

CLXXXIX. Politianus in Poëticæ laudibus mirificus est: in Poëtarum recensione nullum ordinem servat, & est obscuriusculus. Huic obscuritati magnam lucem attulit Sanctius eruditissimis *scholiis*, sive *Annotationibus*.

CXC. Secunda Politiani *Silva*, quam illustravit Sanctius, inscribitur, *Rusticus*, cui nomen fecit ab argumento. Dedicavit eam Politianus Jacobo Salviato
pro-

pronunciavitque in Hesiodi, Virgiliique Georgicon enarratione. Ejus interpretationem edidit Nicolaus Beraldus Basileæ, anno 1518. in 4. Notisque eam illustravit Johannes Murmellius. Sanctius initio Scholiorum suorum hoc admonuit. Quoniam hujus Silvæ narratio a Virgilio potissimum, & ab Hesiodo pendet, ab enarratoribus Georgicon petenda sunt, quæ hic poterant negotium facessere. Ne igitur actum agamus, tantum difficiliores locos percurramus. Sanctiana igitur Scholia pauca sunt, & utilia. Silva per se intellectu facilis, varia, & delectabilis; & tamen multiplici eruditione illustrari posset.

CXCI. Tertia Politiani Silva inscribitur, Man-
to, quam ille pronunciavit Florentiæ IV. Nonas
Novembres anno 1482. enarraturus Virgillii Bucolica. Continet hæc Silva vaticinium, quod Manto cecinisse fingitur in Virgillii Natali. Recensentur ordine omnia Virgillii Poëmata, & eorundem argumenta. Quod Poëma Virgillii amatoribus jucundissimum est. Francisci Sanctii Scholia etiam sunt pauca, sed bonæ frugis.
CXCII. Quarta Politiani Silva inscripta est, Ambra, quam pronunciavit Politianus Florentiæ anno 1485. cum enarraturus esset Homerum. Dedicavit eam Laurentio Tornabono, & in dedicatione explicavit Silvæ suæ argumentum, & nomen. Debetur (inquit) hæc Silva Tibi, vel argumento, vel titulo: nam & Homeri studiosus, quasque noster consecutaneus, & propinquus Laurentii Medicis, summi, præcellentisque viri: qui scilicet Ambram ipsam Capitanam, prædium (ut ita dixerim) omniferum, quasi pro laxamento sibi delegit civilium laborum. Tibi ergo Poëmation hoc, qualecumque est, nuncupamus, ut sit amoris nostri monumentum, sit incitamentum Tibi ad studia literarum, præsertimque Græcarum, in quibus tamen ita tantum processisti, ut videre ad summum brevi, si modo perrexeris, evasurus. Vale, Florentiæ, pridie Nonas Novembres, 1485. In fontem Ambram,

Ambra, qui prædij nomen dedit, sic lusi ipse Politianus.

Ut lasciva suo furtim daret oscula Lauro,
Ipsa sibi occultas repperit Ambra vias.

Argumentum autem hujus Silvæ, ut Sanctii utar verbis, hoc est. Jupiter cum Æthiopum epulas de more adiisset, cumque Dii Deæque omnes festis convivii adfuissent alacres, sola Theris Achillis mortem lugens mœsta erat. Quæ cum ad Jovem querelas suas attulisset, Jupiter eam solari cupiens, promittit fore, ut Achillis gloria nunquam sit intermoriitura. Nasciturum namque vatem, qui Achillis virtutes, & facta divino & immortalis carmine prosequeretur. Hic est Homerus, cujus opera omnia percurrit Politianus. Ideo Homeri lectoribus incredibilem offert voluptatem hujus Silvæ lectio, quam Sanctius Scholiis eruditus illustravit, chartæ parcens, & lectoribus fastidiosus indulgens. Cum Sanctius igitur tanti fecerit Politianum, mirum non est, ad exemplum multorum Grammaticorum sui temporis, ejus auctoritate sæpe usum fuisse præsertim in Minerva, perinde quasi esset scriptor sæculi aurei.

CXCIII. Cum cl. vir Emmanuel Sarmentus de Mendoza sacra Theologiæ lauream consecutus fuisset die 16. Januarii anni 1594. & Sanctius eum videret (utar ejusdem verbis) paratum, & accinctum ad nova certamina capeflenda, hoc est, ut totum se ad sacrorum Bibliorum enodationem & interpretationem committeret, illos præclaros conatus, generosos animos, & ardentes spiritus Sanctius compressit, & retardavit. Nefas enim semper duxit, quemquam in sacrosancta utriusque Testamenti mysteria pedem penetrare, cui desit aliquid eorum, quibus divus Hieronymus fuit exornatus, & instructissimus. Ille Græcos, & Latinos Poëtas omnes, atque etiam Historicos, & Oratores trivit. Nec enim solum Job & Psalmi, & Cantica

tica Canticorum divinam poësim redolent; sed & omnes Prophetæ, & Solomonis Parabolæ poëticis figuris, similitudinibus, & suavissimis modulis resonant, & exornantur. Sedit tunc Sarmento hæc sententia: & intra paucos menses illius immensi laboris præclarum, & admirandum specimen præbuit. Non enim raptim Poëtas, tanquam canis e Nilo, degustavit; sed ita Hippocrenem ructabat, ut Sanctius aliquem metuerent, ne relicta dominæ sapientiæ domo cum ancillis, quæ ad fontem sedent, choreas esset ducturus. Has ignotas ante vias brevi tempore Sarmentum docuit Pomponius Mela, quem fidum & dulcem comitem tantæ peregrinationis acceperat. Hunc ille cum Sanctio præeunte diligenter evolveret, multa intellexit, quæ ab aliis aut intellecta parum, aut perperam emendata circumferebantur. Cœpit tunc Sarmentus volentem incitare, ut ederet in vulgum, quæ post Hermolaum, & Pintianum, doctissimos quæ post Hermolaum adnotasset. Promisit (quod) veros in Pomponium adnotasset. Promisit (quod) veros in Pomponium adnotasset. Tot enim præbis facilius, quam re præstare posset. Tot enim prælectionibus & publicis & privatis (aliis multis præteritis) impediatur, ut vix aliquis respirandi concederetur locus, aut occasio. Nec tamen proinde a Sarmento postulavit, ut se promissis exsolveret: imo vero in se recepit stare promissis, & tarditatem majori scœnore compensaturum. Interim vero Pomponium ei misit, dicavitque nudum (inquit Brocensis) & sine notis, sed emendatiorem, & nitidiorem illo, quem aut Hermolaus Alexandro VI. Pontifici maximo dicavit, aut post Hermolaum noster Pintianus expolivit. Sed & ut gustum aliquem in hac tua epistola nostrarum lucubrationum lector accipiat, paucas, sed insignes emendationes, easque nudas subjiciam. Quamobrem hæc Melæ editio eo nomine æstimanda est, quod ad illud usque tempus nulla alia æque emendata in lucem prodierat. Jure igitur Andreas Schottus in Pomponii Melæ editione Plantiniana anni 1582. quam

recen-

recensuit, & spicilegio illustravit, in epistola ad lectorem ait: *Franc. Sanctii Hispani quoque* (commemoraverat antea magnum virum Ferdinandum Novum Pintianum, & Petrum Johannem Olivarium Valentinum) *editio ceteris omnibus melior.* Eam debemus cl. viro Emmanueli Sarmento de Mendoza, sicut & Luisii Legionensis sapientissimi viri eximia Poëmata Hispana, quæ dedit cl. Francisco Quevedo, qui ea publici juris fecit. Mela autem prodit in lucem hoc titulo.

Pomponii Melæ de situ Orbis libri tres, Per Franciscum Sanctium Brocensem in inclita Salmanticensi Academia, Primarium Rhetorices, Græcæque linguæ Doctorem purgati, correcti, & emendati. Salmanticæ, apud Didacum a Cussio 1598. in 8.

CXCIV. Obiter hic indicabo quandam meam conjecturam. Ex Sanctii dedicatione, quam fere integram ad verbum descripsi, constat, nobilissimum Sarmentum ferro litteris humanioribus dedisse operam, posteaquam scilicet acceperat Sacræ Theologiæ lauream; & sane non multo ante quam Sanctius ei dicaret Pomponium Melam, anno scilicet 1598. Cum igitur Emmanuel Sarmentus biennio post Justo Lipsio ita scripserit, ut jurejurando asseverarit, nullas meliores ab aliis Hispanis accepisse, cum inter eos summi illius temporis viri numerentur, videtur mihi non Sarmentus, sed Sanctius scripsisse illas. Lipsii epistola sic incipit. *Tales ne epistolas ex iis oris, & a Theologo? Plures accepi, fateor, & amicos illic alibi habeo: sed Deum testem invoco, non aliud scriptum literarius, aut tersus, & toto genere eruditius vidisse.* Infra vero idem Lipsius, cum judicium faceret Notarum in Tacitum, quas Sarmentus ei miserat, longe aliter de Sarmento judicavit, ita enim censuit. *In eum quas Notas commentatus es, vidi, & subtilitatem ubique judicium non semper (verum amo dicere, & tu audire) probavi. Nam scalpro, aut cultro nimis inter-*

F 2

dum

dum indulgere mihi visus, nec ausim sic recidere veterum omnes membranas.

CXCV. Cur vero existimem Sarmenti epistolam scriptam fuisse a Sanctio, & non ab alio, dicam breviter. Sanctius studiosissimus erat Lipsii, cuius sæpe in suis operibus, & etiam in testamento cum laude meminit: Sarmentus in epistola sua Sanctii fecerat mentionem. Et Lipsius post verba commemorata, sic scribere continuavit. *Franciscum Sanctium Brocensem, jam anni multi sunt, cum novi, amo, colore, Probitas & eruditio viri merentur; & te rogo non salutare tantum, sed collum ille (forte legendum illius) invadere, & pro me amplecti. Ille Mercurius, ille Apollo est, Hispaniæ vestræ. Atque utinam multos excitet, trahatque ad splendidas verasque Artes; neque armis tantum, ut semper, sed ingeniis etiam, ut olim, floreat ille tractus! unde facile colligi potest Sarmentum scripsisse Lipsio, se a Sanctio excitatum ad splendidas Artes, & ejusdem ingenio, & dexteritate usum ad componendam epistolam mittendam Lipsio, magni nominis viro. Hinc inferri potest quam fallax sit judicium, quod de hominibus per epistolas fit, quanquam minime nego Emmanuelem Sarmentum fuisse doctum, & bonis artibus excultum virum.*

CXCVI. Prodierat in lucem publicam *P. Ovidii Nasonis in quendam, quem vocavit Ibin, liber. Cum licentia Salmanticæ, Excudebat Joannes Ferdinandus, 1596. in 8. cui adjunctus fuit Ausonii Gryphus Ternarii Numeri.* Curante, ut existimo, Francisco Sanctio, cuius post biennium exiit in lucem liber alter cum hac inscriptione.

Francisci Sanctii Brocensis in inclita Salmanticensi Academia Rhetorices, Græcæque linguæ Doctoris in Ibin Ovidii, & in Ternarium Ausonii Galli Annotationes. Salmanticæ, apud Didacum a Cussio 1598. in 8.

CXCVII. Dedicavit Auctor hoc opus supra laudato

dato Emmanueli Sarmento, ejusque dedicatio huc meretur transcribi, quia prædicta confirmat. Sic autem habet.

CXCVIII. Cum Te, amice magne, non ita pridem ad sacra Bibliorum oracula penetranda, propensum, & paratum animadvertissem, auctor Tibi fui, ut prius Poëtarum Græcorum, ac Latinorum verba, & sententias ad unguem percallissem. Paruisti candide morienti, & intra paucos menses tanti negotii pensum absolvisti. Dixisti tamen, Te noluisse operam seriam Ibidi Ovidianæ impendere, ne præclari tui conatus inutili quasi mora retardarentur: cum præcipue sæpius ex me audisses, interpretes illius operis fabulas, aut historias sæpe fingere, quæ si quis non acriter advertat, mirifice proposito quadrare videantur. Facile huic malo, dixi, medicinam possumus adhibere. Nam aliquando in id Poëmatum quædam adnotavimus, quæ minus ab interpretibus intelligerentur. Id quidquid est, tuo nunc permissu in lucem prodit. Adjunximus etiam auctarii vice, etsi non ejusdem argumenti, similis tamen obscuritatis, in Ternarium Ausonii Galli tumultuarias Annotationes. Id totum qualequale est, Tibi dicatur, & limato ingenio tuo traditur examinandum.

CXCIX. Interpretes Ibidi, quos generatim reprehendit, mihi videntur esse Domitius Calderinus, Christ. Zarottus, Jodocus Badius Ascensius, & Hercules Ciofanus; nam alios, vel antiquiores, vel obscuriores, eum latuisse facile crediderim. Ovidiana Ibis carmen est elegiacum versuum plusquam sexcentorum, obscurissimum ob periphrases multorum infelicitum, quorum similem esse optabat Ovidius hostem suum, quem nominavit Ibin, imitatione Callimachi, qui Ibin inscripsit poëma suum adversus Apollonium Rhodium. Est autem Ibis, ut ipse ait Ovidius, avis,

Corpora projecta quæ sua purgat aqua.

Sanctius pluribus in locis textum emendavit, & præclarissi-

clarissimam lucem huic obscurissimo operi admovit eximia sua eruditione: & ubi Poëtam non intellexit, solet dicere, *Quærendum*.

CC. Eadem felicitate interpretatus fuit Aufonii *Ternarium*, qui inscribi solet *Griphus*, id est, piscatorum sagena, vel rete, atque ideo capi solet pro ænigmate, vel obscura quæstione, qua mens veluti irruitur. Andreæ Dresselii & Francisci Sanctii Brocensis Annotationes cum Jacobi Pontani Commentario in *Metamorphoses* postea editæ fuerunt Antwerpæ, anno 1618. in fol.

CCI. Videtur Sanctio propositum fuisse obscuris dare lucem. Nam ab Ovidiana *Ibi*, & Aufonii *Ternario* transtulit se ad illustrandum Persium, quem hoc titulo evulgavit.

Auli Persii Flacci Saturæ sex cum Ecphrasi & Scholiis Francisci Sanctii Brocensis in incluta Salmanticensi Academia Primarii Rhetorices, & Latinæ, Græcæque linguæ Doctoris. Cum licentia Salmanticæ apud Didacum a Cussio. Anno 1599. in 8.

CCII. Occasionem scribendi, edendique hujus libelli ipse Auctor refert in epistola ad clarissimum virum Johannem de Salas & Valdes, quæ sic se habet.

CCIII. *Quanti Te faciam, Salas carissime, quantumque Tibi sim obærat, cuius facile perspicuum erit, si modo pensitet, me hominem annos septem & septuaginta natum cogi posse, ut denuo repuerascerem, & ad ea, quæ juvenem ætatem magis deceant, pertractanda descendere. Sed quid non a me impetret tua singularis humanitas, egregia virtus, assiduus in litteris labor, cum egregii generis claritate ita connexus, ut uterque ab utroque nequeat separari. Perziisti clariorem Saturis Persii lucem dari. Multa tunc cæpi causari, quæ me in iudicio vel apud iniquum iudicem absolverent: ætatem longam; sex, aut septem quotidianas prælectiones, & numerosæ familiæ susten-*

tandæ sollicitudinem. Tu vero qui splendidiorum de me opinionem conceperis, quàm quæ huiusmodi arietibus possit labefactari, cæpisti magis magisque instare, ut hunc laborem tui gratia non exhorrescerem. Noli obsecro, mi Johannes, laborem appellare, qui Tui gratia suscipitur. Nam ego inter beneficia commero, si libenti animo quod libens offero, suscepisti. Sic enim tuus admonet Seneca: Beneficium dando accepit, qui digno dedit. Vale.

CCIV. Præmisit Sanctius A. Persii *Vitam* brevissimam. Secutus est Persii textum editionis Parisiensis anni 1523. apud Jodocum Badium Ascensium, quæ continet Commentarios ipsius Jodoci Badii Ascensii, Johannis Britannici Brixiani, qui scripsit anno 1486. Johannis Baptistæ Plautii anno. .Ælii Antonii Nebrissenis, 1517. & 1518. Johannis Murmellii Ruremundensis, anno 1531. quam editionem Ascensianam repetitam habeo Basileæ anno 1551. in fol. Multis autem locis emendavit textum, quem sinceriores puto, quàm celebratissimum Isaaci Casauboni, qui sæpissime sine necessitate a vulgata lectione recessit. In *Satyrarum Ecphrasibus* imitatus est Sanctius Johannem Murmellium, & Hermannum Buschium: sed studio vincendi, ut re vera utrumque vicit perspicuitate, & elegantia. Singulis *Ecphrasibus Annotationes* subjunxit, si Poëtæ obscuritatem consideres, ad eum elucidandum sufficientes; si meritum, paucas, & in magna earum parte nos remisit ad Erasmi sui *Adagia*: ut videatur senectuti suæ pepercisse. Verum ejus Persii dilucidatio tanta est, ut omnis illius obscuritas evanuerit.

CCV. Anno sequenti 1600. in lucem prodiiit Salmanticæ apud Petrum Lassum Epicteti *Enchiridion* a Francisco Sanctio in Hispanam linguam translatum, & *Annotationibus* illustratum, quod postea recusum est hoc titulo.

CCVI. *Doctrina del Estoico Filosofo Epicteto, que*

se llama comunmente Enchiridion, traducido de Griego por el Maestro Francisco Sanchez, Cathedratico de Retorica, i Griego en la Universidad de Salamanca. Con licencia. Impreso en Pamplona, por Carlos de Labayen 1612. in 12.

CCVII. Dedicavit Auctor hoc opusculum cl. viro Alvaro de Carvajal, Capellano, & Eleemosynario Regio, & Abbati Sanctæ Leocadiæ, atque in dedicatione scripta die 20. Julii anni 1600. repetivit se esse senem septuaginta septem annorum. Semper mirabitur posteritas quod in hac epistola vulgavit Sanctius in sui seculi dedecus. Septem (inquit) sunt anni ex quo Epictetus excudi cœpit, & ob defectum vel nummorum, vel papyri, vel operarum, sepultus est, donec Deo placuit Te ducere Salmanticam, ubi certior factus pauperis conditionis Epicteti, & ejusdem interpretis, eleemosyna mihi subvenisti, ut in lucem prodiret post tantas tenebras.

Enchiridii Epicteti tres habemus interpretationes Hispanas. Prima est hæc Francisci Sanctii; secunda, Gundisalvi Correæ; tertia, cl. viri Francisci de Quevedo Villegas, Equitis Jacobæi. Sanctii potius sensum, quam verba expressit; Correæ, magis adhæsit litteræ; Quevedo est paraphrasis, eaque nimis libera, oratione adstricta. Gundisalvus Correas de sua & Sanctii interpretatione scripsit hæc lingua vernacula in Latinam fideliter translata. Eum (Epictetum) converti in linguam Castellanam, ut eo in hac lingua fruerentur, qui Græcam, & Latinam linguam ignorant; maxime ad litteram secundum Græcum exemplar, quod ego e multis originalibus emendavi, quæ in eum finem congesti; jussique excudi Græco-Latinum cum meis Annotationibus: nam aliter qui primum impressus fuit vernacule (videlicet Sanctii margini sui, cujus nomini parcat) cum glossis, adeo distat ab originali Græco, nunc addendo, nunc demendo, & mutando, ut non videatur similis vero Epicteto: & credo

credo potius ex Latina, quam ex Græca lingua translatum fuisse; non enim caret erroribus interpretum Latinorum. Præterea necesse erat restituere aliqua loca depravata in textu, & alia male intellecta in versionibus Latinis: ideoque etiam eum converti in linguam Latinam. Hoc clare videbit qui contulerit, quas ego feci Latinam, & Castellanam, & aliorum, cum Græco, & præcipue cum meo correcto: & inveniet meas similes esse ipsimet, quantum fieri possit: atque nunc prodire ita restitutum, novumque, ut ei nullo modo similes sint aliæ versiones. Judicium esto scientium qua ratione transferendum est. Hæc Correas.

CCVIII. Franciscus Sanctius versionis suæ adjunxit Adnotationes, quæ probant, eum fuisse hominem candidum, & veritatis amantem. Transferam huc particulam Adnotationis ad sextum Epicteti caput, quæ sic se habet. Denique ait (Epictetus) non esse perfecte eruditos eos, qui in quibuscumque calamitatibus, quæ illis eveniunt, neque se, neque alios culpant. Horum pauci sunt, & si qui sunt, ego sum unus ex illis. Nam ex quo Epictetum lecto, scio ridere eos, qui ambiunt Cathedras, Togas, Episcopatus, Præfecturas: & optime scio omnes insanire: quod manifeste apparet ex dolore quem ostendunt, cum non adipiscantur quæ optant. Quod in me nemo observabit. Solummodo piget me sero pervenisse in portum adeo tutum, siquidem cum nunc natus sim septuaginta sex annos; solum decem aut duodecim, tanquam homo vixi. Reliqui anni, quamvis non fuerint omnino inutiles, tamen non differunt ab iis, quos vulgo vivunt Episcopi, & Administri Regii: nam, ut ait Horatius, Desipimus omnes, & a recto tramite erramus.

CCIX. Quanti fecerit Sanctius Epicteti Enchiridion, optime declaravit in ejus Dedicatione, ubi ita scripsit. Hic liber est major, & melior, & utilior, quam quotquot in mundum edidit Antiquitas in hoc

argu-